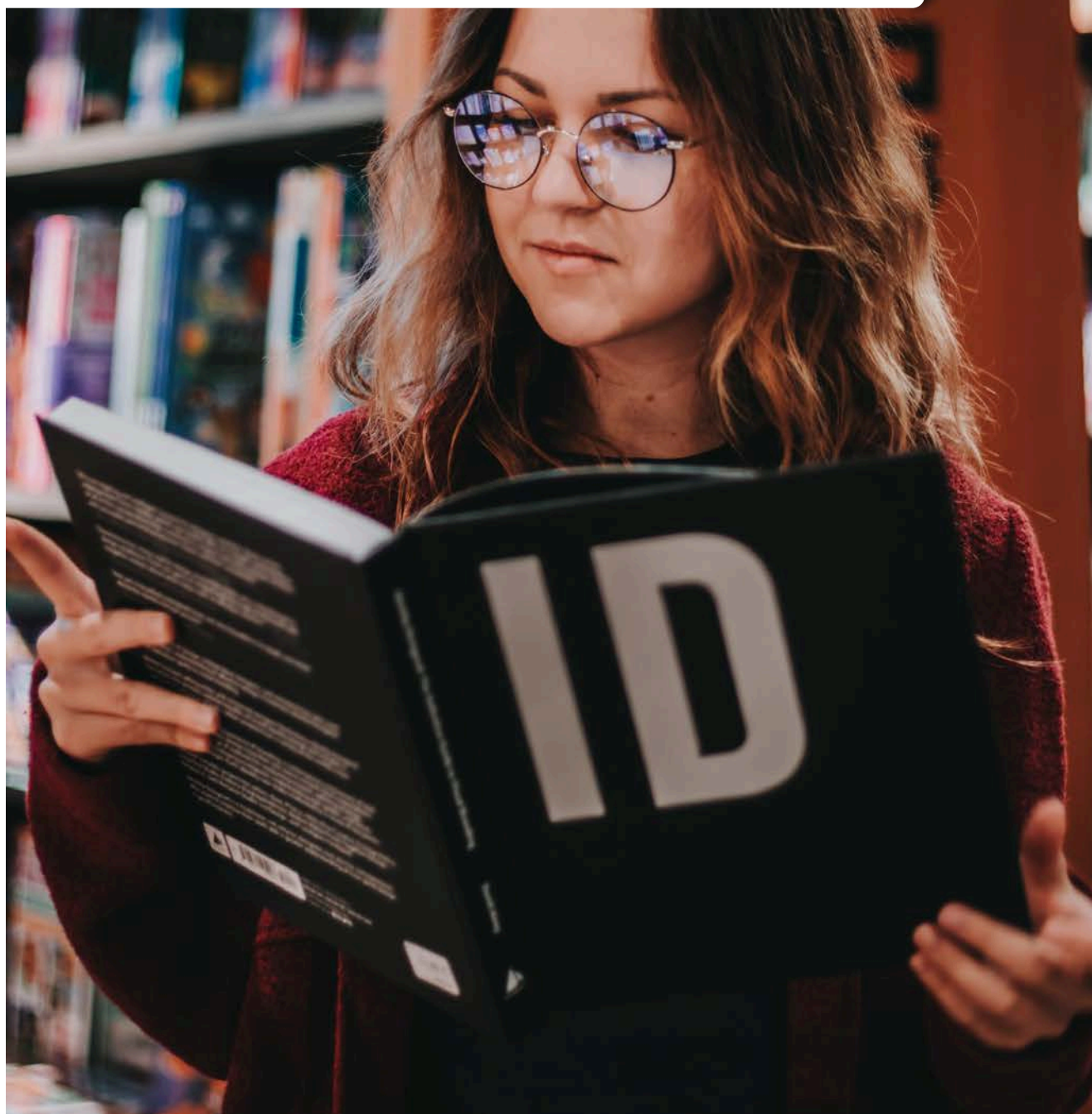

Jaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen 2023

Pensioenfonds Openbare Bibliotheken

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Ontwikkelingen 2023 en vooruitblik 2024	3
3. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen	5
4. Uitsluitingsbeleid	7
5. Stembeleid	9
6. Engagementbeleid	15
7. Impactbeleggen & maatschappelijke impact	24
8. Duurzaamheidskenmerken in de beleggingsportefeuille	26
9. IMVB-Convenant	31
Bijlage 1 – Principes van het VN Global Compact	34
Bijlage 2 – Uitsluitingslijst per criterium	35
Contact informatie	43

1. Inleiding

In dit jaarverslag lichten wij toe hoe wij ons beleid rondom Maatschappelijk Verantwoord Beleggen hebben uitgevoerd en tot welke resultaten het beleid heeft geleid. Maatschappelijk Verantwoord Beleggen richt zich op het betrekken van milieu, sociale en goed bestuurs kwesties (ook wel Environmental, Social en Governance, afgekort *ESG*) in het beleggingsbeleid. Daarom spreken we ook wel van ons ESG-beleid. Door dit soort kenmerken aanvullend op de gebruikelijke financiële aspecten van beleggen mee te nemen, integreren wij duurzaamheid in onze beleggingen. Vanuit het fonds en haar achterban wordt er waarde gehecht aan het betrekken van duurzaamheid in brede zin bij het maken van beleggingsbeslissingen en het beheren van de portefeuilles. Daarbij richten wij onze acties specifiek op een tweetal thema's die door de deelnemers en het Bestuur als belangrijk worden gezien, namelijk **Solidariteit** en **Klimaatverandering**. In dit ESG-jaarverslag doen wij verslag van de resultaten van het beleid en de manier waarop het Bestuur het afgelopen jaar heeft gewerkt aan het realiseren van de doelstellingen. Daarbij hebben we opnieuw een stap gezet in onze ambitie om de CO₂-uitstoot van onze portefeuille te verminderen, door ook voor de beleggingen in bedrijfobligaties CO₂-reductiedoelen vast te leggen.

Daarnaast heeft het pensioenfonds in 2023 aandacht besteed aan een inventarisatie van de ESG-risico's die relevant zijn voor de portefeuille van het pensioenfonds. Het gaat daarbij niet alleen om financiële risico's, maar ook om reputatie en operationele risico's. Voor veel van deze risico's hebben we al beheersmaatregelen getroffen. Niet alle risico's kunnen we echter volledig wegnemen. Door expliciet aandacht te besteden aan de risico's en de beheersmaatregelen zijn deze risico's onderdeel geworden van het bestaande risicomanagement raamwerk.

Met dit ESG- jaarverslag willen wij uitgebreid inzicht geven in de uitvoering van ons ESG beleid.

Met vriendelijke groet namens het Bestuur,

Els Janssen,

Voorzitter

2. Ontwikkelingen 2023 en vooruitblik 2024

In 2023 heeft het fonds veel aandacht besteed aan een verdere implementatie van het bestaande MVB-beleid. In dit hoofdstuk beschrijven wij deze belangrijkste ontwikkelingen van het afgelopen jaar en blikken we vooruit op de te verwachten acties voor het nieuwe jaar.

Klimaatdoelen voor de beleggingsportefeuille

In 2021 heeft het pensioenfonds doelstellingen rond het thema klimaatverandering verder uitgewerkt. De doelstellingen rond klimaatverandering vallen uiteen in twee afzonderlijke stappen. Ten eerste hebben wij vanuit het oogpunt van risicobeheersing een CO₂-reductiedoelstelling (ook decarbonisatie) geformuleerd. Aangezien de doelstelling van het Klimaatakkoord van Parijs noopt tot een forse daling van de wereldwijde CO₂-uitstoot, verwachten wij dat ondernemingen in sectoren met hoge CO₂-uitstoot een fase van transitie in zullen gaan. Het decarboniseren van de beleggingsportefeuille sorteert hierop voor. De doelstelling is dan ook om eenmalig een CO₂-reductie te realiseren in lijn met de doelen van Parijs, om vervolgens jaarlijks tot 2050 een 7% reductie af te dwingen. Op deze manier streven we ernaar om in 2050 netto-nul uitstoot te hebben. De implementatie van deze strategie is in het voorjaar van 2022 gestart, door bovenstaande doelstelling in de afspraken met de beheerder van het aandelenmandaat vast te leggen. De vermogensbeheerder maakt voor realisatie van deze CO₂-doelstelling gebruik van een door de Europese Unie ontworpen klimaatindex. Deze index past binnen onze rendementsdoelstelling en binnen meegegeven risicotoleranties. In 2023 is een volgende stap gezet. We hebben daartoe de bestaande beleggingen in bedrijfsobligaties omgezet naar een nieuw mandaat bij een andere beheerder. Deze beheerder heeft nadrukkelijk de opdracht meegekregen om de CO₂-uitstoot van de portefeuille in lijn met het Klimaatakkoord en bovenstaande uitgangspunten te reduceren. Daarmee hebben we voor al onze alle beleggingen in ondernemingen uit ontwikkelde markten (aandelen en obligaties) CO₂-reductiedoelstellingen vastgelegd.

Daarnaast beleggen we sinds 2022 in groene obligaties, die als doelstelling hebben de energietransitie te financieren dan wel bij te dragen aan projecten rond klimaatadaptatie. Dit zijn leningen aan ondernemingen of overheden waarmee projecten worden gefinancierd die zorgen voor energie-efficiency, hernieuwbare energievormen, of leningen die gebruikt worden om aan te passen aan de effecten van klimaatverandering. Deze beleggingen zijn geclassificeerd als een zogenaamde artikel 9 belegging, waarbij het product een aantoonbare duurzaamheidsdoelstelling kent. De allocatie betrof 5% van het gehele vermogen van het pensioenfonds.

Analyse duurzaamheidsrisico's

In 2023 heeft het pensioenfonds in 2023 aandacht besteed aan een inventarisatie van de ESG-risico's die relevant zijn voor de portefeuille van het pensioenfonds. Het gaat daarbij niet alleen om financiële risico's, maar ook om reputatie en operationele risico's. Voor veel van deze risico's hebben we al beheersmaatregelen getroffen. Niet alle risico's kunnen we echter volledig wegnemen. Door expliciet aandacht te besteden aan de risico's en de beheersmaatregelen zijn deze risico's onderdeel geworden van het bestaande risicomanagement raamwerk.

Planning voor 2024

Het jaar 2024 zal met name in het teken staan van de voorbereidingen van de voorgenomen overstap naar het nieuwe pensioencontract. Dit heeft met name betrekking op de operationele inrichting van het vermogensbeheer. Het bestaande MVB-beleid kan onverkort worden gehandhaafd.

Op basis van een analyse van de stemresultaten 2023 heeft het fonds begin 2024 besloten om gebruik te gaan maken van een stembeleid ontwikkeld door service provider ISS (Institutional Shareholder Services), specifiek gericht op aandeelhouders die niet alleen op basis van financiële overwegingen hun stem willen bepalen, maar daarbij ook maatschappelijke en sociale aspecten mee willen wegen. Dit stembeleid past beter bij de doelstellingen en ambities van het pensioenfonds, met name omdat expliciet materiële ESG-

risico's worden meegewogen bij het stemadvies. Dit resulteert naar verwachting in meer ondersteuning van aandeelhoudersresoluties ten aanzien van klimaatverandering en een meer kritische houding ten aanzien van het benoemingsbeleid.

3. Beleid maatschappelijk verantwoord beleggen

Een duurzaam beleggingsbeleid richt zich op het betrekken van afwegingen op het vlak van milieu, sociale omstandigheden en (ondernemings)bestuur in de beleggingsbeslissingen, aanvullend op de gebruikelijke financiële aspecten. Wij kijken daarmee niet alleen maar naar het rendement, maar ook hoe dit tot stand komt.

Visie op maatschappelijk verantwoord beleggen

Het pensioenfonds heeft de visie en overtuigingen ten aanzien van maatschappelijk verantwoord beleggen vastgesteld. Hierbij is rekening gehouden met een aantal specifieke maatschappelijke thema's die volgen uit het profiel van de deelnemers van het pensioenfonds, zoals door extern onderzoek in 2017 is vastgesteld. Vanuit dit perspectief zijn specifieke thema's dan ook belangrijk en relevant. Op basis van deze uitkomsten heeft het bestuur het bestaande ESG-beleid geactualiseerd. Het beleid geldt nadrukkelijk voor de lange termijn en is vastgesteld voor een periode van vijf jaar. Concreet betekent dit dat soms wordt gesproken over ambities, waarbij nog niet op dit moment alle ambities zijn gerealiseerd. Waar dit het geval is, wordt dit expliciet toegelicht.

Beleid

Binnen het ESG-beleid staat een aantal maatschappelijke thema's centraal. Een deel van de thema's zet het pensioenfonds in met als doel de "*do-no-harm*" principes te verankeren (uitsluiting van bedrijven en landen). Hiermee borgt het pensioenfonds beheersing van ESG-risico's. Een ander deel van de thema's zet het pensioenfonds in om invulling te geven aan haar "*do-good*" doelstellingen. Hiermee streeft het pensioenfonds na om binnen de invloedssfeer en de middelen die het heeft een positieve maatschappelijke bijdrage te leveren.

De thema's van het VN Global Compact vormen al geruime tijd de ruggengraat van ons ESG-beleid. In 2018 heeft het pensioenfonds het IMVB-convenant ondertekend, waarbij de OESO-richtlijnen en de bijbehorende thema's centraal staan. Deze thema's vormen dan ook het normenkader voor ondernemingsgedrag. Hiermee geeft het pensioenfonds invulling aan haar principes van *do-no-harm*. De thema's zijn: mensenrechten, arbeidsnormen, milieu, anti-corruptie, consumentenbelangen, wetenschap & technologie, mededinging en belastingen. Op deze thema's richten wij het ESG-beleid.

Daarnaast leggen wij extra nadruk op een tweetal thema's die door het bestuur zijn geprioriteerd, omdat ze voortvloeien uit het profiel van de deelnemers van het pensioenfonds. Dit betreft solidariteit en klimaatverandering. Op deze thema's wil het pensioenfonds ondernemingen op een positieve wijze stimuleren stappen te maken gerelateerd aan deze onderwerpen (*do good*). Dit doet het pensioenfonds enerzijds door de inzet van haar betrokkenheidsbeleid, anderzijds door, daar waar mogelijk en passend bij haar beleggingsbeginselen, in de beleggingsportefeuille de beide thema's te verankeren. Hierbij staan de volgende thema's centraal: kansen voor iedereen, een leven lang leren, weerbaarheid, beperking van CO₂-emissies en investeren in de energietransitie.

Beleidsdoelstellingen

Wij streven de volgende doelstellingen na met de uitvoering van ons MVB-beleid.

ESG-risicobeheersing door:

- Uitsluiting van onwenselijke activiteiten en gedrag van bedrijven en overheden in de beleggingsportefeuille;
- Meten van ESG-kenmerken van onze beleggingsportefeuille zoals ESG-score, CO₂-uitstoot of controverses;
- Aangaan van dialoog over bovenstaande met aangestelde vermogensbeheerders;
- Meegeven van ESG-doelstellingen aan aangestelde vermogensbeheerders.

Vergroten van beleggings- en maatschappelijke kansen, door:

- Ons op te stellen als betrokken aandeelhouder;
- Onze invloed als lange termijn aandeelhouder positief aan te wenden op de thema's klimaatverandering en solidariteit;
- Bij voorkeur activiteiten te financieren die passen binnen de rendements- en risico-eisen van het fonds en bijdragen aan sociale- of klimaatoplossingen.

Het fonds heeft ervoor gekozen de discretionaire aandelenportefeuille te laten beheren in lijn met de CO₂-reductiedoelen van het Akkoord van Parijs. Dit betekent dat POB actief en doorlopend stuurt op de CO₂-emissies van deze portefeuille en deze door de tijd heen steeds verder verlaagt. Hierdoor zijn de beleggingen voorbereid op de energietransitie en beheersen wij de daarmee samenhangende beleggingsrisico's. POB heeft de volgende doelstelling op de korte, middellange en lange termijn geformuleerd voor de CO₂-reductiestrategie.

Tijd	Klimaatdoelstelling Pensioenfonds
Klimaatstrategie	Het bereiken van Net-Zero emissies in 2050 voor alle strategieën die blootstelling hebben naar ondernemingen, conform de doelen van het Akkoord van Parijs
Doelstelling 2022	>30% CO ₂ -reductie voor de aandelenportefeuille (ontwikkelde markten)
Doelstelling 2023	>30% CO ₂ -reductie voor aandelenportefeuille (ontwikkelde markten) Jaarlijkse decarbonisatie van ten minste 7% tot 2050 Onderzoek naar mogelijkheden >30% CO ₂ -reductie voor bedrijfsobligatieportefeuille
Doelstelling 2030	50% CO ₂ -reductie
Doelstelling 2050	Netto-nul emissies in beleggingsportefeuille

Ook heeft het fonds de doelstelling *het vergroten van beleggings- en maatschappelijke kansen* geïmplementeerd. Dit doen we enerzijds door uitvoering van een thematisch engagementprogramma waarbij we in gesprek gaan met ondernemingen over onze speerpuntthema's solidariteit en klimaatverandering. Deze engagementtrajecten lopen drie jaar en meer informatie hierover is te vinden in het hoofdstuk engagementbeleid. Anderzijds heeft het bestuur een vaste allocatie naar groene obligaties aangebracht in de strategische beleggingsportefeuille van 5%.

Reikwijdte van beleid

Het beleid wordt toegepast op ondernemingen in de aandelen- en obligatieportefeuilles in de beleggingsmandaten op naam van POB. Bij investeringen in beleggingsfondsen wordt in de selectie hiervan het ESG-beleid van zowel de strategie als de beheerder vooraf beoordeeld.

Inzet van instrumenten

Het beleid wordt toegespast door de volgende beleidsinstrumenten in te zetten:

- Uitsluitingsbeleid
- Stembeleid
- Engagementbeleid
- ESG-integratie
- Impactbeleggen

4. Uitsluitingsbeleid

Het fonds sluit investeringen in bedrijven uit die in hun bedrijfsvoering of producten en diensten niet aan de minimale eisen voor een duurzaam beleid voldoen. Dit beleid is één op één toepasbaar op discretionaire mandaten, waarbij het fonds de beleggingen op eigen naam heeft staan. De criteria die het fonds hanteert zijn in de loop van de jaren verder aangescherpt. Dit uitsluitingsbeleid is niet altijd volledig toe te passen op beleggingen via beleggingsfondsen omdat de vermogensbeheerders van deze fondsen een eigen uitsluitingsbeleid hanteren. Bij de selectie en monitoring van beleggingsfondsen wordt daarom ook rekening gehouden met de mate waarin het uitsluitingsbeleid van deze beleggingsfondsen past bij de uitgangspunten en het beleid van het fonds. Al onze uitsluitcriteria zijn onderstaand uitgewerkt.

Uitsluitcriteria

Wettelijke uitsluitingen

Het fonds sluit conform het wettelijk verbod bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van clustermunitie.

Niet naleven van de internationale normen: VN Global Compact

De VN Global Compact richtlijnen zijn opgesteld door de Verenigde Naties. In deze richtlijnen zijn tien principes op het gebied van mensenrechten, arbeidsomstandigheden, milieu en anti-corruptie opgenomen. De principes zijn gebaseerd op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, internationaal erkende verklaringen, zoals van de International Labour Organization, en conventies van de Verenigde Naties. Het fonds beoordeelt ondernemingen op deze criteria. Als op één van deze criteria een grove schending door een onderneming plaatsvindt, wordt de onderneming uitgesloten uit de portefeuille. Zie bijlage 1 voor de principes van het VN Global Compact.

Niet naleven van de internationale normen: OESO-richtlijnen en VN Principes

De OESO-richtlijnen en de VN Principes voor Bedrijfsleven en Mensenrechten vormen het normenkader voor internationaal ondernemingsgedrag op dezelfde thema's als het Global Compact, maar zien ook toe op de thema's consumentenbelangen, mededinging, wetenschap en techniek en belasting. Daarnaast beschrijven de richtlijnen ook het zogenaamde due diligence onderzoek dat ondernemingen (en beleggers) dienen uit te voeren om er zeker van te zijn dat de richtlijnen niet worden geschonden. Als op één van deze criteria een grove schending door een onderneming plaatsvindt, wordt de onderneming uitgesloten uit de portefeuille.

Onsuccesvolle normatieve dialoog

Ondernemingen die een normschending of een controverseschending met een hoge negatieve impact hebben, kunnen onderdeel zijn van het normatieve engagementprogramma. Wanneer de onderneming niet responsief is naar het oordeel van de gespecialiseerde uitvoerder, zal deze de onderneming een zogenaamde disengage status toekennen. Het pensioenfonds hanteert dit criterium als uitsluitcriterium omdat alle middelen om het gedrag van de onderneming te beïnvloeden niet hebben geleid tot het gewenste resultaat.

Betrokken bij de productie van controversiële wapens

Naast de uitsluiting van clustermunitie hanteert het fonds een uitsluitingsbeleid op andere controversiële wapens die niet onder de wetgeving vallen. Hieronder vallen ondernemingen die zich bezighouden met het ontwikkelen, produceren of onderhoud van biologische- chemische en nucleaire wapens, anti-persoonsmijnen, witte fosfor of verarmd uranium.

Tabaksproductie

Tabaksgebruik heeft negatieve gevolgen voor de volksgezondheid en de kosten die dit heeft op de maatschappij. Tabaksproducenten hebben de consument in het verleden aantoonbaar verslaafd

gemaakt. Daarom wil het pensioenfonds tabaksproductie niet financieren en sluit alle producenten en relevante toeleveranciers in de keten uit van de beleggingsportefeuille.

Mijnbouw van thermische kolen

Bruinkool en steenkool zijn kolen die gedolven worden met als enige doel ze te gebruiken voor energieopwekking. Deze fossiele brandstoffen zijn echter de minst efficiënte brandstof in termen van CO₂-uitstoot. Thermische kolen energieopwekking is niet goed te vereenzelvigen met de doelstellingen van het Klimaatakkoord van Parijs. Daarom wil het pensioenfonds mijnbouwbedrijven die een substantieel deel van de omzet halen uit dit type product niet financieren en sluit deze uit van de beleggingsportefeuille.

Onconventionele olie- en gaswinning

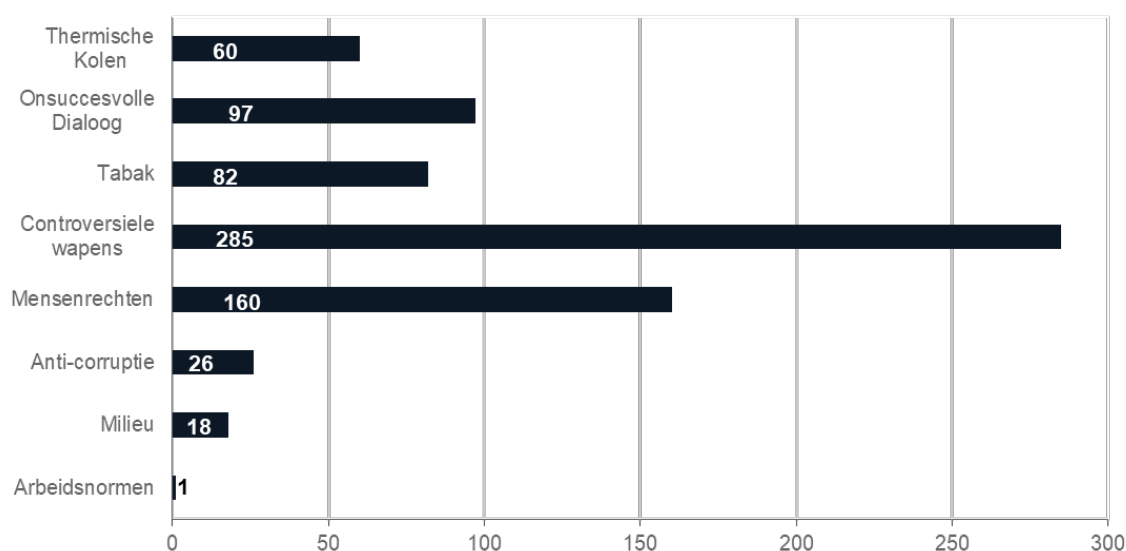
Ondernemingen die betrokken zijn bij onconventionele olie- en gaswinning sluiten wij uit. Onder onconventionele olie- en gaswinning scharen wij winning van olie of gas uit schaliesteenlagen of olieboringen in de poolgebieden ("artic drilling"). Deze vorm van olie- en gaswinning veroorzaakt in vergelijking tot conventionele olie- en gaswinning onevenredig veel schade aan het milieu. Voor de winning van onconventionele bronnen worden namelijk zeer complexe methoden toegepast en is vaak veel meer energie en water nodig en worden schadelijke chemicaliën gebruikt.

Implementatie

De implementatie wordt gebaseerd op de data en analyses van gespecialiseerd onderzoeksbureau Sustainalytics. Elk kwartaal levert Sustainalytics een overzicht van de uit te sluiten ondernemingen op basis van een vertaling van bovengenoemde uitsluitingscriteria naar de beoordelingen van Sustainalytics. Deze lijsten worden gedeeld met de beheerders van de portefeuilles (aandelen en obligaties) die direct op naam van het fonds staan. De beheerders voeren de uitsluitingen vervolgens door in hun portefeuilles. Het uitsluitingsbeleid is alleen indirect van toepassing op posities in beleggingsfondsen, omdat de vermogensbeheerder hierover beslist.

Resultaten uitsluitingsbeleid

Het uitsluitingsbeleid resulteert per ultimo 2023 in 729 uitsluitingen. Zie onderstaand de aantallen uitgesloten ondernemingen per criterium. Vanwege de relatief grote omvang van uitsluitingen is een aparte uitsluitingslijst opgesteld die als bijlage in dit jaarverslag is opgenomen.

Bron: Sustainalytics, GSAM

5. Stembeleid

Uitgangspunten en thema's

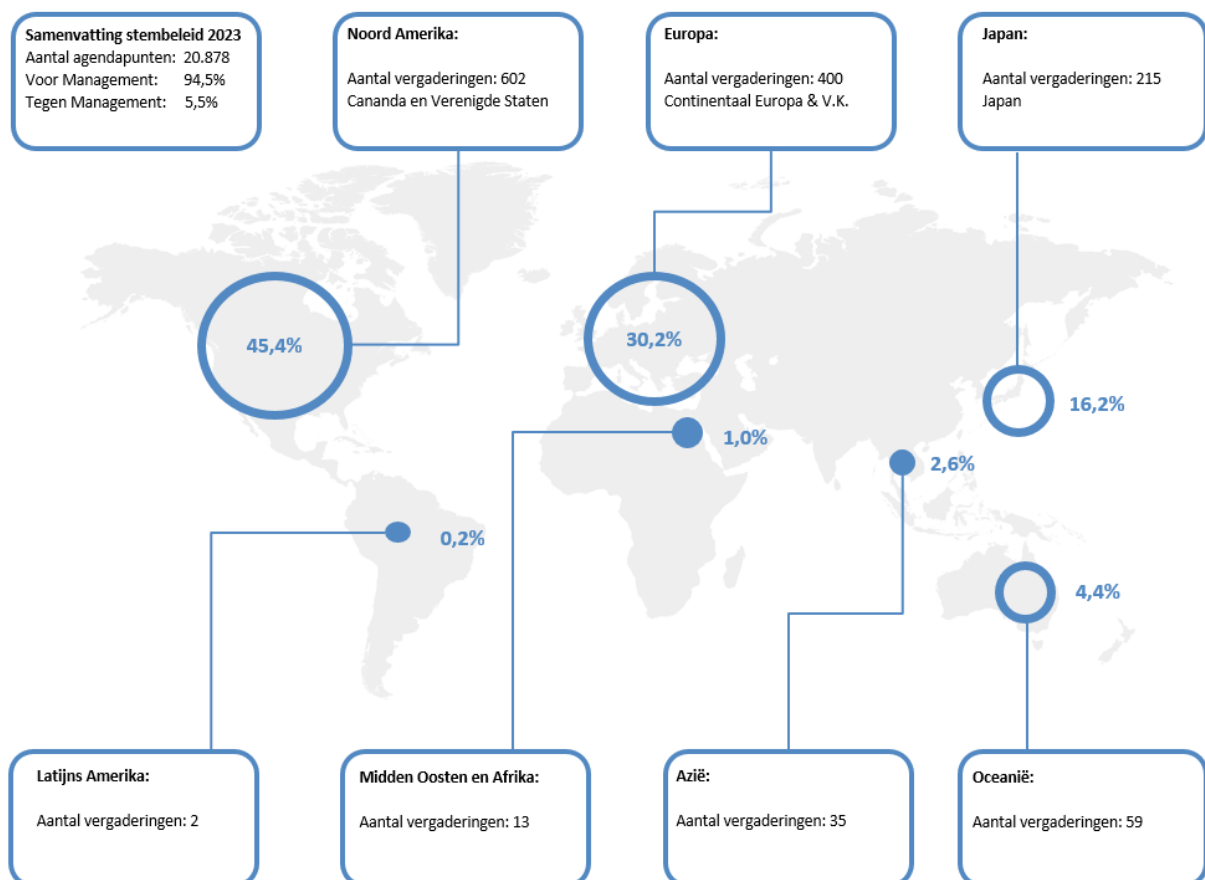
Het fonds voert een actief stembeleid om de financiële belangen van onze beleggingen voor onze deelnemers te behartigen. Ook doen we dit omdat we onze invloed als aandeelhouder positief kunnen aanwenden om ondernemingen tot duurzaam gedrag aan te zetten en langetermijn waardecreatie te ondersteunen. De uitvoering van het stembeleid heeft plaatsgevonden door GSAM. GSAM maakte hierbij mede gebruik van stemadviezen van het gespecialiseerd onderzoeksbureau ISS. Voor het stembeleid hanteert het fonds een aantal belangrijke uitgangspunten die leiden tot het inleggen van de VOOR- of TEGEN-stemmen. Deze uitgangspunten hebben betrekking op de volgende thema's:

- Benoeming van bestuurders en niet-uitvoerend bestuurders
- Samenstelling van bestuur en onafhankelijkheid bestuurders
- Beloningsbeleid
- Kapitaalstructuur, Fusies en Overnames
- Milieu, sociale en ethische kwesties

Een verdere uitwerking van deze thema's en de wijze waarop ons stembeleid is vormgegeven is te vinden op onze [onze website](#).

Omvang en regioverdeling van stemactiviteiten

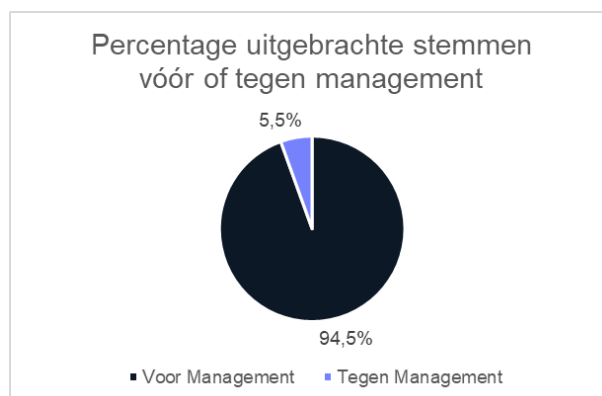
Gedurende 2023 heeft het fonds bij 1.326 aandeelhoudersvergaderingen een stem uitgebracht op 20.878 agendapunten. De regionale verdeling van deze stemmen was als volgt:

Bron: ISS, GSAM

Algemeen stemgedrag 2023

Wij hebben in 2023 op onderstaande manier onze stemmen ingelegd op de aandeelhoudersvergaderingen van ondernemingen waarin wij op dat moment belegd waren.

Bron: ISS, GSAM

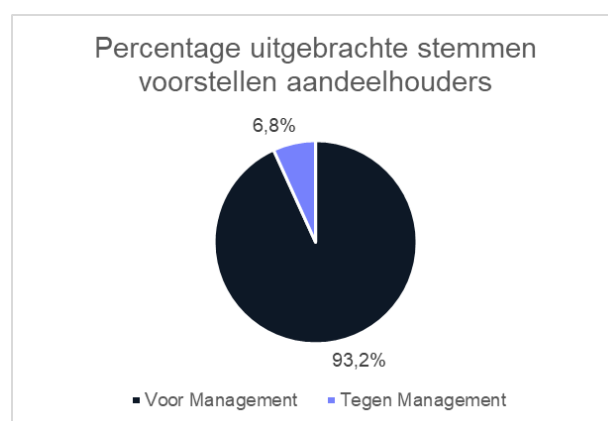
Dit betekent dat wij het in 94,5% van de agendapunten eens waren met het advies dat het bestuur van de onderneming gaf. In 5,5% van de gevallen hebben wij het bestuur niet gevolgd in het advies.

Het overgrote deel (96,5%) van de agendapunten waarop wij kunnen stemmen, is door het ondernemingsbestuur op de agenda geplaatst. Deze agendapunten hebben veelal betrekking op bestuurszaken zoals het benoemen van nieuwe bestuurders, het uitgeven van nieuwe aandelen, fusies & overnames, beloningsbeleid en wijzigingen in statuten. Een kleiner, maar niet onbelangrijk deel van de voorstellen, wordt door aandeelhouders op de agenda geplaatst. Deze laatste categorie agendapunten heeft vaak betrekking op kwesties die wij vanuit maatschappelijk oogpunt belangrijk vinden, zoals voorstellen rond klimaatverandering, milieu, of mensenrechten. In onderstaande grafieken is zichtbaar hoe wij op deze beide categorieën hebben gestemd.

De grafiek links toont het stemgedrag op agendapunten die door het ondernemingsbestuur zijn ingediend. In deze gevallen hadden wij in 5,4% een afwijkende mening van die van het bestuur. In de grafiek rechts is te zien dat we iets frequenter (in 6,8% van de agendapunten) een afwijkende visie hebben ten opzichte van die van het ondernemingsbestuur.

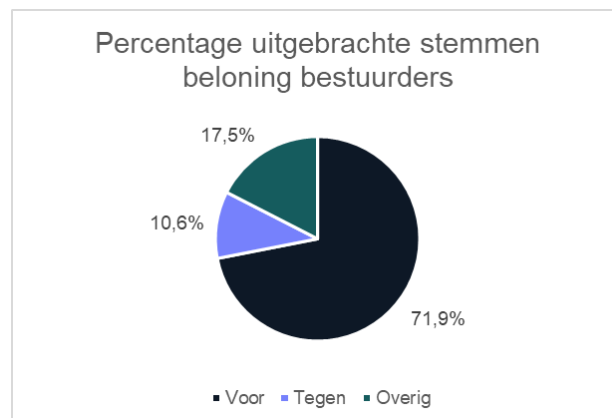
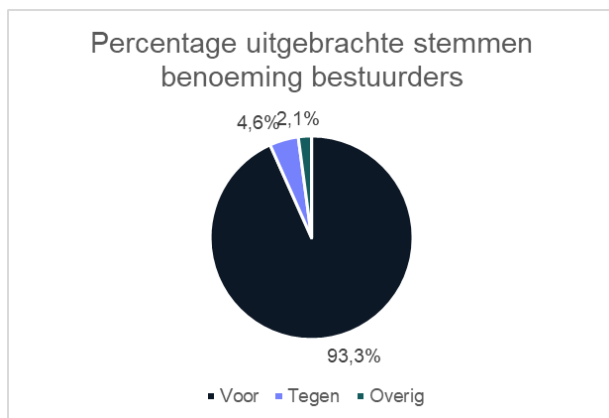
Bron: ISS, GSAM

Stemgedrag naar belangrijkste thema's in 2023

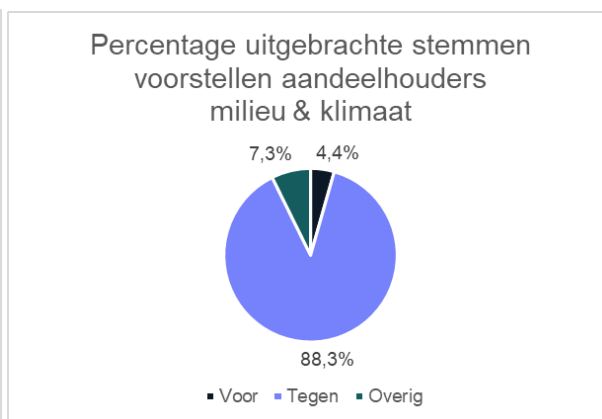
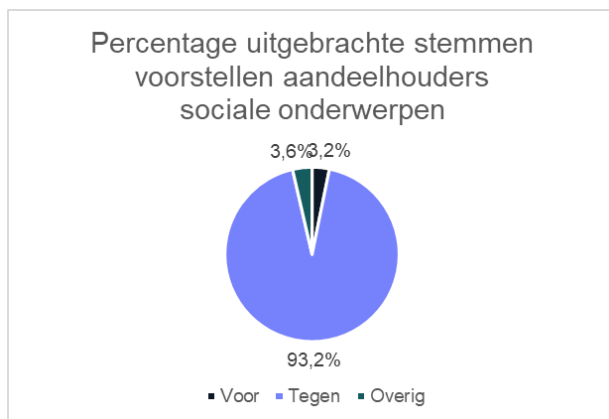
De agendapunten waarop wij hebben gestemd tijdens aandeelhoudersvergaderingen zijn in verschillende thema's onder te verdelen. De klassieke bestuursthema's zijn de benoeming van bestuurders en de voorstellen rond gevoerd beloningsbeleid. In onderstaand overzicht is in de grafiek links te zien dat wij in

ca. 93,3% van de gevallen voor de benoeming van bestuurders hebben gestemd, en in ca. 4,6% van de gevallen tegen deze voorgestelde benoeming. Een voorbeeld van een stem tegen de benoeming is wanneer een te groot deel van het bestuur niet onafhankelijk is. Wanneer te veel bestuurders niet onafhankelijk zijn, loopt de onderneming risico dat afwijkende, maar belangrijke meningen worden genegeerd. Op het vlak van beloningsbeleid (grafiek rechts) stemden wij in 71,9% voor het beloningsvoorstel en in 10,6% tegen het voorstel. Dit laatste doen wij onder andere wanneer de voorgestelde beloning van het bestuur niet in lijn is met de (financiële) prestaties van de onderneming.

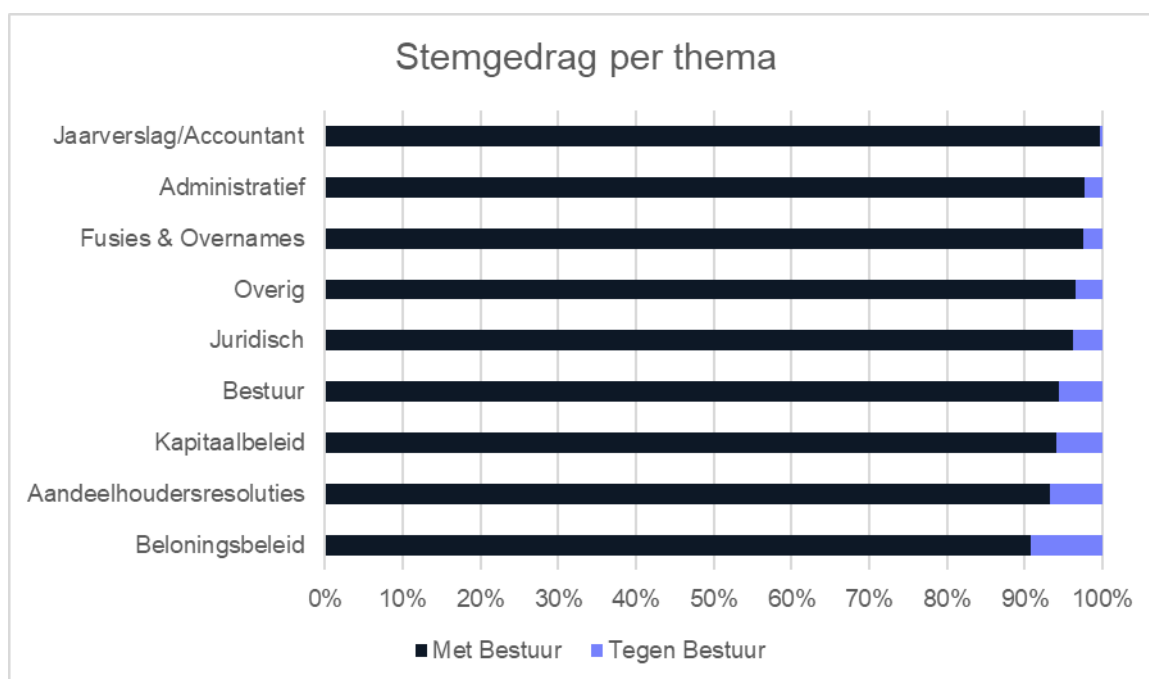
Bron: ISS, GSAM

Thema's die veelal via aandeelhouders op de agenda worden geplaatst liggen op sociale- of milieu & klimaat-thematiek. Bij sociale kwesties (grafiek links) kan worden gedacht aan agendapunten rond mensenrechten of arbeidsnormen. Op dit type agendapunt steunden wij in ca. 4% van de gevallen het voorstel en stemden in 93% tegen. Bij milieu- en klimaatgerelateerde agendapunten (grafiek rechts) steunden wij in 7% van de gevallen het voorstel en stemden wij op 88% van de agendapunten tegen.

Bron: ISS, GSAM

Zie onderstaand overzicht voor ons stemgedrag op alle thema's.

Bron: ISS, GSAM

Praktijkvoorbeeld: stembeleid en mensenrechten

Binnen het stembeleid heeft het fonds expliciet oog voor sociale- en milieuthema's. Gedurende 2023 heeft het fonds bij meerdere ondernemingen tijdens de aandeelhoudersvergaderingen gestemd rond sociale thema's omtrent mensenrechten, arbeidsomstandigheden en diversiteit. De hieraan gerelateerde agendapunten roepen het bestuur van de onderneming op om onder meer te rapporteren over de uitvoering van het mensenrechten- en personeelsbeleid en actie te ondernemen.

Amazon is in de afgelopen jaren betrokken geweest bij verschillende controverses ten aanzien van arbeidsomstandigheden. Deze varieerden van structurele gezondheids- en veiligheidsrisico's in de magazijnen tot het proactief ontmoedigen van werknemers om te verenigen en collectief te onderhandelen. In verschillende landen zijn er meerdere beschuldigingen geweest van slechte arbeidsomstandigheden en ontoereikende veiligheidsmaatregelen van werknemers. De letselpercentages in de VS, waar Amazon een van de grootste werkgevers is, ligt ver boven die van vergelijkbare bedrijven. Naast veel meldingen van oneerlijk ontslag, zou Amazon ook bijeenkomsten organiseren met als doel werknemers te ontmoedigen om zich aan te sluiten bij vakbonden of gezamenlijk te onderhandelen. Amazon zou inmiddels vele miljoenen hebben uitgegeven aan zogenaamde antivakbond consultants. Naast een negatieve impact op de werknemers van Amazon, leidt het beleid van het bedrijf inmiddels ook tot hoge directe en indirecte kosten. Zo heeft het bedrijf te maken met een relatief hoog verloop, stakingen, schikkingen met de US Labor Board (organisatie die toeziet op de arbeidsrechten en -omstandigheden in de VS) en kan reputatieschade de omzet schaden. Met oog op de negatieve impact van het gevoerde beleid, op zowel de maatschappij als de financiële positie van Amazon, hebben wij tegen de benoeming van leden van het Leadership Development and Compensation Committee gestemd tijdens de aandeelhoudersvergadering op 24 mei 2023. Wij vinden dat de leden van dit orgaan gebrekkig toezicht hebben gevoerd op de raad van bestuur omtrent de controverses. Hiermee geven wij ook een signaal af aan Amazon dat er zaken structureel moeten veranderen.

In de VS nemen we een steeds groter wordend zogenaamde anti-ESG sentiment en lobby waar. In het afgelopen stemseizoen zagen wij dit terug in een sterk toegenomen aantal anti-ESG aandeelhoudersresoluties. Deze aandeelhoudersresoluties hebben vaak als doel om bedrijven te laten

opereren met weinig tot geen oog voor de maatschappelijke en ecologische impact. Bedrijven worden in feite verzocht om de tijd vijftientig jaar terug te draaien. Hoewel het politieke debat in de VS over het al dan niet meenemen van duurzaamheidsaspecten zich voornamelijk concentreert op thema's omtrent het klimaat en milieu, ligt de focus van de anti-ESG resoluties in de VS voornamelijk op sociale thema's. Met name de stappen die bedrijven hebben gezet bij de ontwikkeling en uitvoering van een diversiteit, gelijkheid en inclusie (DEI) beleid wordt in deze aandeelhoudersresoluties ter discussie gesteld. Bij de aandeelhoudersvergadering van **Apple** op 10 maart 2023 diende een van de grootste partijen achter dergelijke voorstellen, National Center for Public Policy Research (NCPPR), een verzoek in om een onderzoek uit te voeren om de impact van het Diversity, Equality & Inclusion (DEI)-beleid van Apple op burgerrechten en non-discriminatie te beoordelen. Volgens NCPPR zou het DEI-beleid van Apple werknemers met een niet-divers profiel (blank, man, heteroseksueel en conservatief) benadelen. Wij stemden tegen het voorstel van NCPPR. Naast het feit dat wij de transitie naar een duurzame, rechtvaardige en inclusieve samenleving willen ondersteunen, denken wij dat het van belang is om duurzaamheid van uit een breed perspectief te benaderen in de bedrijfsvoering. Hierbij juichen wij het toe als bedrijven structureel aandacht hebben voor DEI in hun beleid en bedrijfsactiviteiten.

Praktijkvoorbeeld: stembeleid en klimaatverandering

Klimaatverandering is een belangrijk en relevant thema voor het pensioenfonds. In 2019 is gewerkt aan de formulering van een eigen klimaatbeleid. Het aanmoedigen van ondernemingen om CO₂-reductie binnen de eigen invloedssfeer te realiseren is hierbinnen een doelstelling. Eén van de instrumenten die wij inzetten is het stembeleid. In 2023 hebben wij op meerdere aandeelhoudersvergaderingen agendapunten ondersteund die bijdragen een duidelijke klimaatvisie, klimaatbeleid of klimaatdoelstellingen van de ondernemingen. Wie willen bedrijven die de juiste stappen willen zetten hierbij ondersteunen met onze stem en stimuleren om de volgende en noodzakelijke stappen te zetten ten aanzien van beleidsvorming en de uitvoering hiervan.

In het afgelopen jaar heeft het Franse **Schneider Electric SE** zijn nieuwe Net-Zero plannen en beleid gepresenteerd. Hierin zien wij een positieve ontwikkeling die wij graag ondersteunen. Op de aandeelhoudersvergadering van het bedrijf op 2 mei 2023 hebben wij dan ook met onze stem de voorgestelde klimaatstrategie van dit bedrijf ondersteund. Wij zien dat dat het bedrijf ten aanzien van beleidsvorming goede stappen aan het zetten is. Zo heeft het bedrijf concrete en op wetenschap gebaseerde doelen gesteld (SBTi gevalideerd). Verder zal het in lijn met marktstandaarden gaan rapporteren over de voortgang en hanteert het hierbij tussentijdse "check points". Hoewel Schneider Electric SE op de goede weg is, zien wij ook nog ruimte voor verder verbetering. Wij blijven het bedrijf, na het uitbrengen van onze stem, dan ook kritisch volgen. Om onze stem ten aanzien van hun klimaatbeleid te blijven behouden, zal het bedrijf ook de volgende stap moeten zetten bij de verdere verfijning van zijn boeikasgasreductiedoelstellingen en transparantie moeten bieden over hoe de investeringsplannen van het bedrijf bijdragen aan deze reductiedoelstellingen.

Ook hebben wij het klimaatplan van **Aena S.M.E. SA.**, de Spaanse beheerder van vliegvelden wereldwijd, ondersteund op de aan de aandeelhoudersvergadering op 20 april 2023. Wij zien dat het bedrijf positieve ontwikkelingen laat zien. Zo lag het bedrijf in 2022 al ruim voor zijn scope 1 en 2 emissiereductiedoelstellingen en was het gestart met het definiëren van emissiereductiedoelstellingen die voldoen aan de SBTi-vereisten, met als doel deze in 2023 voor te leggen voor SBTi-goedkeuring. Het bedrijf dient echter nog grote stappen te zetten ten aanzien van de doelstellingen om de scope 3 uitstoot te verlagen. Ruim 97% van de totale uitstoot van Aena bestaat namelijk uit scope 3 emissies. Daarnaast zijn er alleen reductiedoelen gesteld voor de Spaanse vliegvelden. Met onze steun geven wij een signaal aan Aena af dat zij op de goede weg zijn en willen wij hen stimuleren om de positieve lijn door te zetten.

Binnen de financiële sector ondersteunden wij het klimaatplan van de Engelse verzekeraar **Aviva PLC**. op de aandeelhoudersvergadering van 2 mei 2023. Het bedrijf heeft de dekking op basis waarvan de emissies berekend worden verder uitgebreid. Deze is nu gebaseerd op meer polishoudersgegevens. Dit is van belang voor de verdere ontwikkeling van de scope 3 emissie rapportage, waarin het bedrijf nog de nodige stappen wil en moet zetten. Verder vinden wij het positief dat Aviva PLC zijn aandeelhouders, als onderdeel van het Say on Climate programma jaarlijks zal blijven consulteren over het klimaatbeleid. Dit zorgt ervoor dat aandeelhouders een terugkerende inspraak krijgen over een snel ontwikkelend gebied. Verder heeft het bedrijf zich gecommitteerd om in 2040 Net Zero te zijn op basis van alle onderdelen van de bedrijfsvoering. Hiermee zal Aviva de doelstelling van UN Net Zero Asset Owner Alliance (Net Zero in 2050), waar het lid van is, ruimschoots eerder bereiken. Verder juichen wij toe dat klimaatdoelstellingen worden meegenomen in het beloningsbeleid en dat Aviva PLC een solide en transparante governance structuur hanteert om klimaatthema's over de volle breedte van de bedrijfsvoering te adresseren.

6. Engagementbeleid

Uitgangspunten en thema's

Het fonds voert een eigen engagementbeleid. Engagement is gedefinieerd als de dialoog met ondernemingen over milieu, sociale en/of (corporate) governance kwesties. Engagement kan via verschillende wegen worden uitgevoerd (telefonische gesprekken, formele brieven, meetings en bezoeken aan het bedrijf). Het engagementbeleid is van toepassing op zowel de aandelen als ook de bedrijfsobligatieportefeuille, op discretionaire beleggingsmandaten en op beleggingsfondsen.

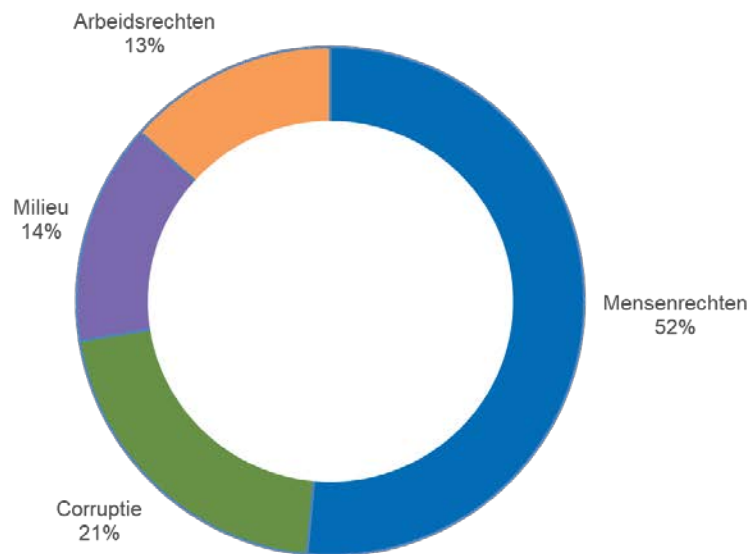
Het doel van het engagementprogramma is om een duurzame gedragsverandering teweeg te brengen bij de ondernemingen waarmee de dialoog wordt aangegaan. Hierbij is er een beperkte tijd waarin de onderneming deze verandering kan doorvoeren. Over het algemeen zien wij drie jaar als een redelijke termijn waarbinnen het engagement moet hebben geleid tot het gewenste resultaat. Het fonds voert twee typen van dialoog. Als basis treedt het fonds met een onderneming in gesprek wanneer uit screening van het beleggingsuniversum blijkt dat de onderneming één van de belangrijke principes van internationale richtlijnen voor ondernemingsgedrag op structurele wijze schendt en daarmee negatieve impact op lokale samenleving of milieu veroorzaakt. Hierin staan de thematisch aandachtsgebieden van het Global Compact en, de OESO richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business & Human Rights centraal. Deze gesprekken zijn gericht op het opheffen van de schending, het herstellen van veroorzaakte schade, het compenseren van gedupeerden, en het voorkomen van nieuwe soortgelijke schendingen. Wij noemen dit normatief engagement en passen dit toe op ondernemingen die zich in beleggingsuniversum bevinden.

Daarnaast passen wij zogenaamd thematisch engagement toe op een aantal thema's die centraal staan in het MVB-beleid, omdat ze dicht bij de aard van onze sector passen, of omdat ze risicovol zijn vanuit beleggingsperspectief. Hierbij is niet op voorhand sprake van schendingen van internationale normen, maar gaan we op structurele wijze in gesprek over het verbeteren van standaarden in de sector of keten, waardoor de onderneming minder risico's loopt, of kansen optimaler benut. Hier worden ervaringen uit de sector gedeeld en op basis van een nulmeting in de sector vastgesteld. Specifieke verbeterdoelen worden vastgesteld en voor een periode van ca. 3 jaar met de onderneming besproken en gemeten. De uitvoering van het engagementprogramma wordt gedaan door gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics.

Normatieve engagementactiviteiten in 2023

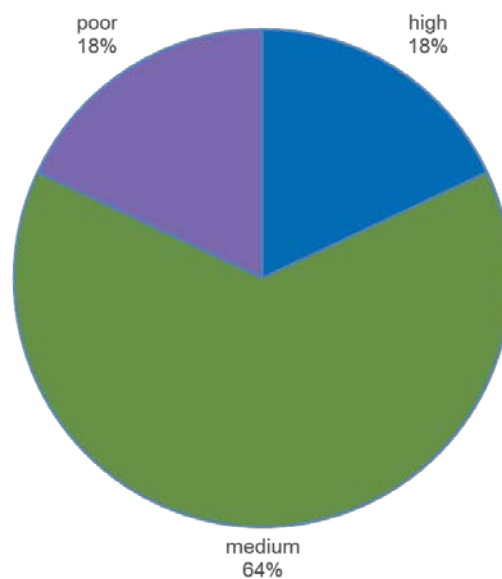
Namens het pensioenfonds heeft Sustainalytics in 2023 met in totaal 171 bedrijven gesprekken gevoerd over 202 geconstateerde schendingen van internationale normen. Bij 15 bedrijven ging het daarbij om eerste gesprekken, 9 dialogen werden naar tevredenheid afgerond. Dat betekent dat de schending is opgeheven, dat de schade hersteld is en gedupeerden eventueel gecompenseerd zijn en dat er maatregelen zijn getroffen om herhaling te voorkomen. Bij 7 ondernemingen hebben de gesprekken niet tot het gewenste resultaat geleid, of was het bedrijf niet bereid om gesprekken aan te gaan. Deze bedrijven worden door het pensioenfonds op basis daarvan uitgesloten van het beleggingsuniversum.

Onderstaande grafiek toont de verdeling van de dialogen naar het soort normschending. In meer dan de helft van de gevoerde dialogen staat een schending van mensenrechten centraal.

Bron: Sustainalytics, GSAM

De voortgang van deze dialogen door de tijd heen wordt gemeten, zie onderstaand het meest recente oordeel van de engagementuitvoerder over de totale voortgang van het normatieve programma. De duidingen “poor”, “medium” en “high” geven aan hoe deze dialogen zijn verlopen. In 18% van de gesprekken is de bereidwilligheid van de onderneming om in gesprek te gaan goed tot zeer goed (high) en is er sprake van een goede voortgang in de implementatie van maatregelen. In de meeste gevallen (64%) is de bereidwilligheid gemiddeld (medium), net als de voortgang. In de resterende gevallen is er sprake van een lage tot geen bereidwilligheid om in gesprek te gaan of om maatregelen te nemen (poor).

Bron: Sustainalytics, GSAM

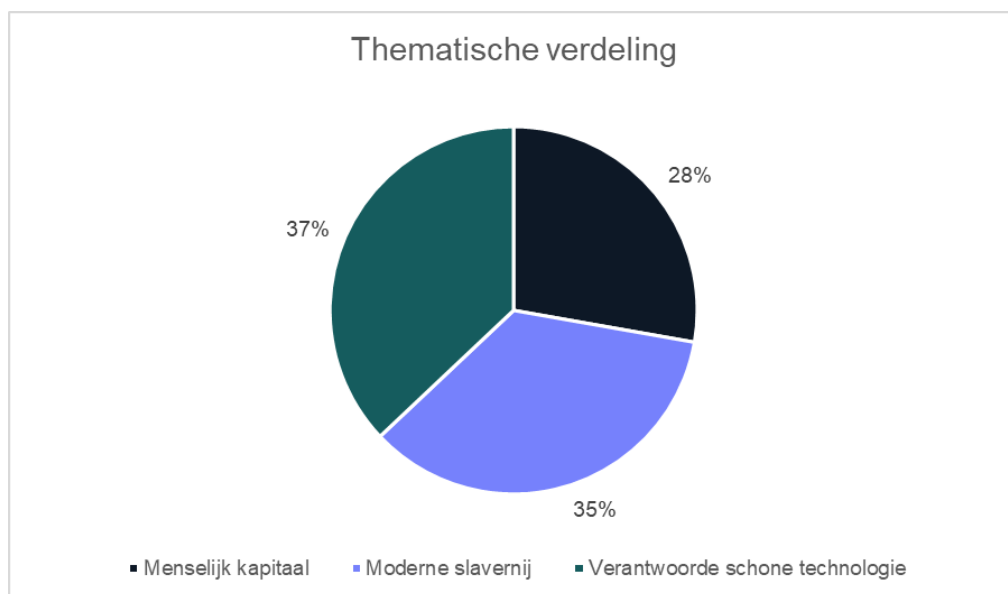
Thematische engagementactiviteiten 2023

Het doel van het thematisch engagement is om op belangrijke maatschappelijke thema's, die zeer dicht bij de aard van de deelnemers van het pensioenfonds liggen extra aandacht te vragen van de ondernemingen waarin we (kunnen) beleggen. Dit betreft de thema's solidariteit en klimaatverandering. Voor solidariteit zullen wij dit doen rond twee specifieke thema's. Het eerste betreft moderne slavernij, waarin vormen van dwangarbeid centraal staan, het tweede betreft de toekomst van werk, waarbij wij met ondernemingen spreken over verhoogde weerbaarheid van medewerkers door het aanbieden van (her/bij)scholingsmogelijkheden aan praktisch geschoolde werknemers wiens baan door automatisering dreigt te verdwijnen. Ten aanzien van klimaatverandering gaan wij in dialoog met ondernemingen die actief zijn in de hernieuwbare technologie sector, over de sociale uitdagingen die zij hebben in hun toeleveringsketen en milieu-uitdagingen die zij zelf kennen zoals recycling van batterijen.

Op deze manier stimuleert POB meer duurzaam gedrag bij specifieke sectoren, ketens en ondernemingen. Het thematische engagement bestond in 2023 uit een drietal dialoogprogramma's, met de volgende onderwerpen:

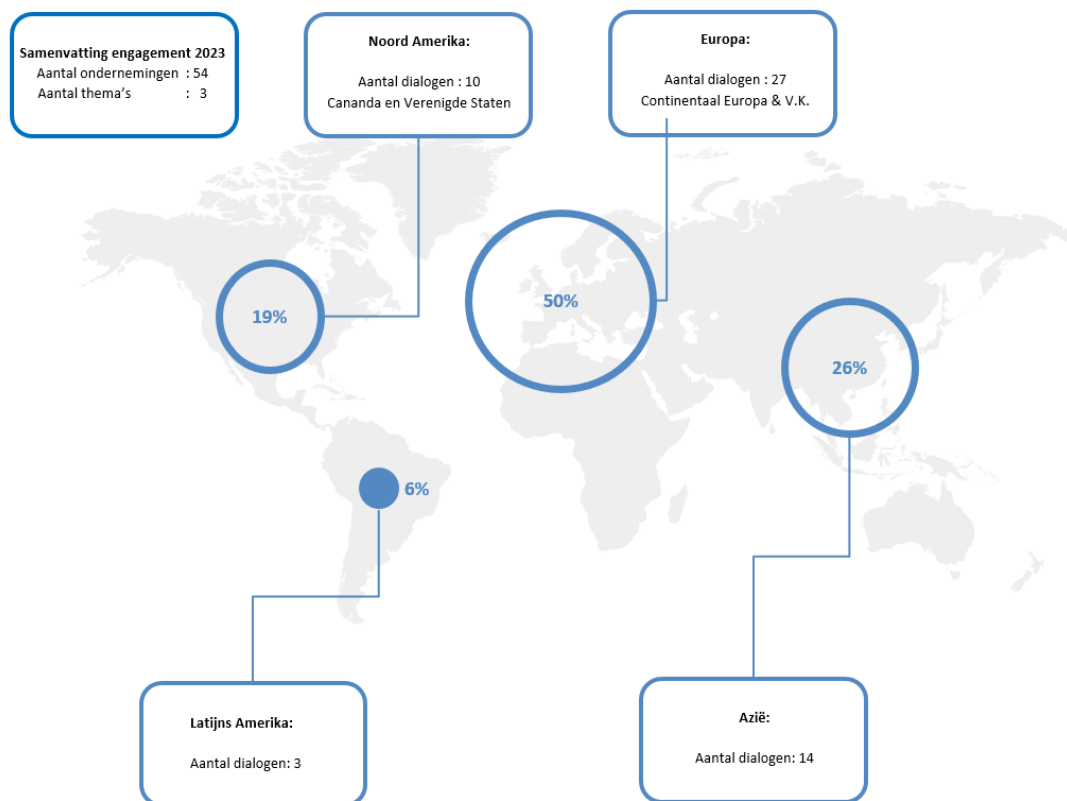
- Menselijk kapitaal en de toekomst van werk (een leven lang leren, gelijke kansen, weerbaarheid)
- Moderne slavernij (gelijke kansen en weerbaarheid)
- Verantwoorde schone technologieën (klimaatverandering)

In totaal werd in 2023 op deze manier met 54 ondernemingen namens het pensioenfonds gesproken. Niet in al deze ondernemingen was het pensioenfonds per ultimo 2023 daadwerkelijk belegd. Onderstaand is een overzicht weergegeven van de verdeling van deze ondernemingen binnen de drie aandachtsgebieden.

Bron: Sustainalytics, GSAM

Het thematische engagement programma kende in 2023 de volgende regionale verdeling:

Bron: Sustainalytics, GSAM

Doelstelling en voortgang thematisch engagementprogramma

Het thematisch engagementprogramma bestaat uit drie dialoogprogramma's, waarvan de thema's belangrijk zijn voor het pensioenfonds. De thema's kennen eigen specifieke thematische doelstellingen en Key Performance Indicators (KPI) op basis waarvan we de inhoudelijke voortgang meten. Daarnaast beoordelen wij in welke mate de onderneming ontvankelijk is voor de dialoog. De combinatie van beide elementen (voortgang op KPIs en ontvankelijkheid dialoog) resulteert in een totaaloordeel van de dialoog die wij meten en onderstaand rapporteren.

Binnen de drie thematische dialogen is gestart met een nulmeting op relevante aspecten (KPIs) van ondernemerschap in relatie tot het thema. Dit leidt tot een startscore per onderneming alsook voor de gehele groep van ondernemingen. De KPIs verschillen van thema tot thema, zie onderstaand een overzicht van de focus sectoren en relevante aandachtsgebieden voor doelstellingen per engagement thema.

Engagement Thema	Focus Sector	Aandachtsgebieden voor doelstellingen
Menselijk kapitaal en de toekomst van werk	financiële sector, industrie, media	Beleid en bestuur, Risico- en impactanalyse, Beheer van menselijk kapitaal, Diversiteit en inclusie
Moderne slavernij	Bouwsector, Textielsector	Beleid en transparantie, verantwoorde inkooppraktijken, leefbaar loon, wettelijk loon en inkomen, samenwerking en stakeholderdialoog, medewerkerinclusie, audits & klachtenmechanismen
Verantwoorde Cleantech	Electrische voertuigen, Zonne-energie, Windenergie	Beleid en bestuur, operationaal management, ketenbeheer, circulariteit, stakeholder dialoog en beheer

Vervolgens gaat het fonds een structurele dialoog aan van circa 3 jaar met deze ondernemingen, waarbij we sturen op verbetering van de vooraf vastgestelde doelen. Wij meten de voortgang/verbetering bij de ondernemingen door de metingen periodiek te herhalen. Op deze manier kan de voortgang per onderneming, en voor de totale groep van ondernemingen worden beoordeeld. Op basis van deze criteria presenteren wij de voortgang van het totale engagementprogramma als volgt.

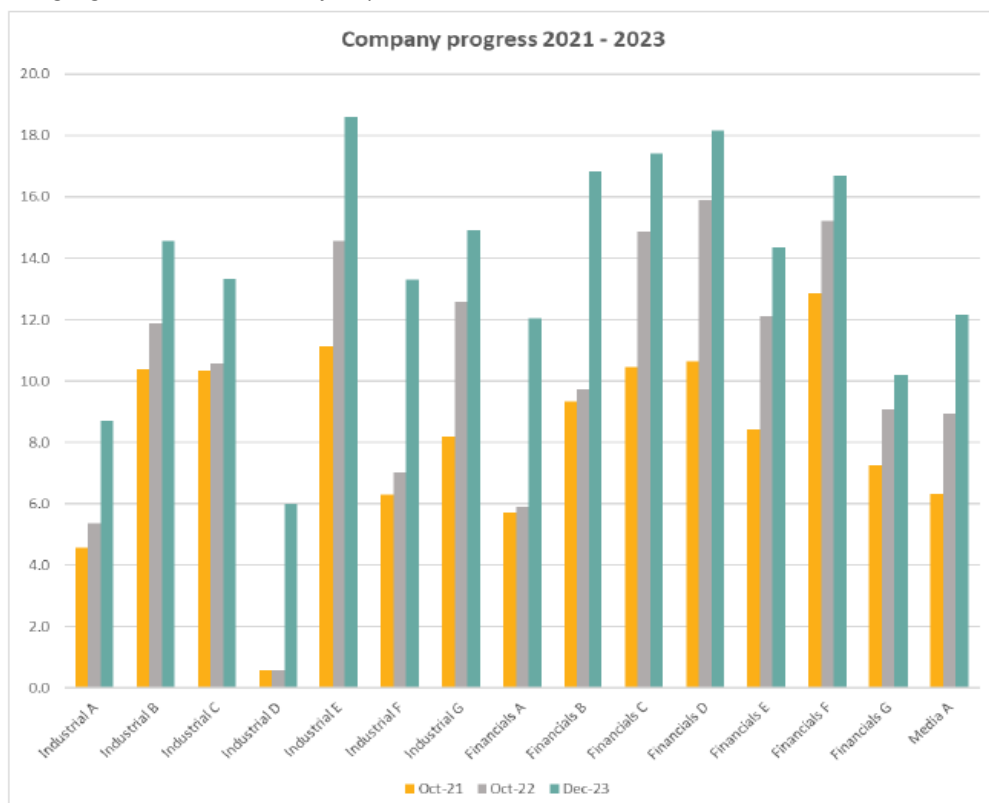
Menselijk kapitaal en toekomst van werk

Een belangrijk thema voor het Pensioenfonds en de deelnemers is het thema van *gelijke kansen*. Via het dialoogprogramma wordt daar op meerdere manieren invulling aan gegeven. Het is meer dan drie jaar geleden dat de COVID-19-pandemie uitbrak. Dit heeft gediend als een katalysator voor verandering in de omgang met menselijk kapitaal. Bijvoorbeeld de opkomst van hybride werkmodellen en de versnelling van automatisering, digitaliseringsstrategieën en kunstmatige intelligentie zijn voorbeelden van veranderingen die er zijn en zullen blijven. Deze ontwikkeling biedt een interessante kans voor bedrijven om de manier van werken opnieuw uit te vinden. Daarnaast nemen we waar in het post COVID-19 tijdperk dat voor het aantrekken en behouden van talent duidelijk is dat **diversiteit** en **inclusie** een topprioriteit zijn voor het bestuur van de onderneming waarmee we spreken. In het afgelopen jaar is het belang en de aandacht hiervoor verder toegenomen. Het creëren van een meer inclusieve werkplek staat dan ook nadrukkelijk op de agenda. Beleggers zoals POB vragen via het thema *menselijk kapitaal en de toekomst van werk* meer transparantie van de ondernemingen op dit vlak.

Ontwikkelingen

Sustainalytics is namens het fonds in gesprek met vijftien bedrijven over het personeelbeleid, diversiteit en inclusiviteit. Deze bedrijven zijn actief in verschillende regio's en sectoren. Op basis van de ruim 450 contactmomenten in 2023, wordt waargenomen dat er duidelijke leiders in elke sector zijn en dat over de hele linie vooruitgang is geboekt over de periode 2021-2023 (zoals weergegeven in de onderstaande grafiek).

Voortgang binnen thema menselijk kapitaal en toekomst van werk

Bron: Sustainalytics

Het merendeel van de gesprekken ging over diversiteit en inclusiviteit. Dit is een complex onderwerp waarbij veel stakeholders binnen een bedrijf betrokken zijn, van personeelszaken tot het bestuur. Zo is het bijvoorbeeld van belang dat een inclusief leiderschap wordt gepromoot om een veilige werkomgeving te creëren¹ én dat ten aanzien van genderidentiteit er geen onbedoelde negatieve effecten zijn wanneer bedrijven initiatieven ondernemen die gericht zijn op minderheden en vrouwen. Uit de dialogen bleek ook dat er nog stappen gezet moeten worden met betrekking tot transparantie die bedrijven over dit onderwerp bieden aan investeerders. Over het algemeen reflecteren de huidige rapportages en beschikbare data niet goed wat de bedrijven allemaal ondernemen. De bedrijven worden dan ook aangemoedigd om dit verder te verbeteren.

Praktijkvoorbeeld: impact op een Duits technologiebedrijf

Sinds 2020 is er nauw samengewerkt met een Duits technologiebedrijf om het HR-beleid te versterken. Gedreven door ontwikkelingen als digitale transformatie en de nieuwe manieren van werken, die door Covid-19 in een stroomversnelling zijn gekomen, was het doel van de engagements om een pro-actief HR-beleid aan te moedigen, DEI (Diversity, Equality and Inclusion) beleid te versterken en programma's om inclusieve corporate werksfeer en HR-gerelateerde disclosures te verbeteren. Gedurende de afgelopen drie jaar zijn er meerdere contactmomenten geweest, waaronder 10 meetings met investor relations en senior HR-managers, om de onderwerpen onder de aandacht te brengen en te benadrukken hoe belangrijk deze onderwerpen voor institutionele investeerders zijn.

Het bedrijf stond erg open voor de input op het beleid en de gegeven feedback. De uitdagende vragen, de relevante inzichten en contact met institutionele investeerders leverden nieuwe perspectieven om het HR-beleid beter in lijn te brengen met de brede strategie van het bedrijf. De contactmomenten hebben duidelijk in beeld gebracht dat DEI zeer belangrijk is voor institutionele investeerders. Ook de HR-disclosures naar buiten toe zijn verbeterd. Daarnaast heeft het bedrijf inmiddels een strategisch HR-beleid uitgewerkt waarin onder andere bovenstaande punten sterk naar voren komen, maar ook initiatieven om werknemers te re- en upskillen, future-proof maken van de werknemerspopulatie en de organisatie in lijn brengen met opkomende trends op HR gebied.

Moderne slavernij

Dit thema is begin 2021 gestart en loopt tot januari 2024. Het thema richt zich op 16 bedrijven uit de bouw- en textielsector, sectoren waar het risico op gedwongen arbeid groot is. Via deze dialoog wordt geprobeerd om de risico's op gedwongen arbeid te verlagen (inkooppraktijken, vrijheid van vereniging, leefbaar loon), bedrijven te stimuleren om een goede due diligence te doen op de keten, 'best practices' te verzamelen en de transparantie over de genomen maatregelen om gedwongen arbeid te voorkomen te verbeteren. Dit thema sluit goed aan bij het door ons gekozen strategische thema gelijke kansen voor iedereen.

De doelstellingen (KPI's) van de dialoog zijn:

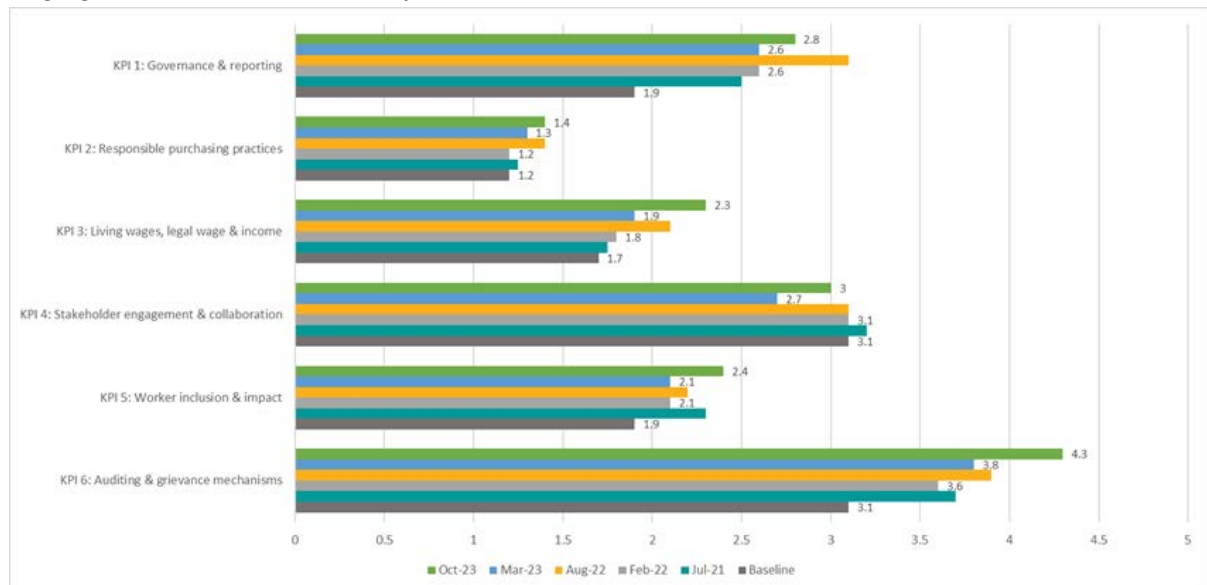
1. Verbeteren van beleid en rapportages
2. Verantwoorde inkoop (verantwoordelijkheid voor de hele keten)
3. Betalen van leefbaar loon
4. Samenwerking om slavernij te voorkomen (waaronder vrijheid van vereniging)
5. Verbeteren van inspraak van werknemers
6. Controle en klachtenprocedures

¹ Amy Edmonson. 2018. The Fearless Organization - Creating Psychological Safety in the Workplace for Learning, Innovation, and Growth. Accessed ,<https://amycedmondson.com/psychological-safety/>.

Ontwikkelingen

Deze onderwerpen zijn het afgelopen jaar met de betreffende ondernemingen besproken. In de onderstaande grafiek wordt de gemiddeld score per KPI weergegeven, waarbij iedere KPI wordt gescoord op een schaal van 0 tot 9 (doelstelling van Sustainalytics is volledig bereikt). In totaal waren er in 2023 27 bijeenkomsten met de 16 bedrijven.

Voortgang binnen thema moderne slavernij

Bron: Sustainalytics

In 2023 waren de engagements voornamelijk gericht op belangrijke prestatiegebieden, waaronder inkooppraktijken, auditbeperkingen en vrijheid van vereniging. Zo is bij de kledingbedrijven aangedrongen op het implementeren van 'best practices' rond verantwoorde inkooppraktijken, met behulp van het 'Common Framework on Responsible Purchasing Practices'. Ook werd het belang benadrukt van verdere maatregelen om de praktijk van verborgen wervingskosten tegen te gaan, wat verder gaat dan beleid en leveranciersvragenlijsten.

Hoewel er in 2023 meetbare vooruitgang is geboekt bij de meeste bedrijven, erkent Sustainalytics dat in de resterende maanden het volledige engagementdoel niet realistisch binnen handbereik is. Daarom hebben de definitieve opdrachten zich gericht op het geven van aanbevelingen aan bedrijven op belangrijke gebieden en het geven van constructieve feedback. Het doel was het risicomanagement te versterken, met name in het licht van wijzigingen in de regelgeving.

Praktijkvoorbeeld: aandacht voor moderne slavernij

In de afgelopen jaren wordt steeds duidelijker dat regelgeving, wereldgebeurtenissen en maatschappelijke dynamiek het risicolandschap voor mensenrechten herdefiniëren, maar het kan lijken alsof governance beperkt is tot het 'afvinken' van beleid en een beoordeling van de belangrijkste resultaten. Tot op het hoogste niveau in de onderneming zouden mensenrechtenschendingen niet alleen moeten worden gezien als bedreiging van de bedrijfsreputatie, maar ook door de bredere lens van dubbele materialiteit (belangrijk voor de EU-richtlijn inzake duurzaamheidsrapportage). Beleggers bevinden zich in een positie om, in tegenstelling tot veel belanghebbenden, raden van bestuur ter verantwoording te roepen. Door middel van dialoog kunnen ze hun verwachtingen hierover uiteenzetten. Dit kan helpen om de waarde van de betreffende onderneming op de lange termijn te beschermen. Door bedrijven constructief uit te dagen, worden nieuwe manieren van denken en uitwisseling van ideeën

aangemoedigd. Beleggers spelen dus een cruciale rol in het vragen om aandacht voor mensenrechten op het hoogste niveau van de onderneming.

Verantwoorde schone energie

Klimaatverandering houdt velen bezig, en de transitie naar een koolstofarme (CO₂) economie wordt steeds duidelijker zichtbaar. Sectoren die hieraan een bijdrage leveren zijn onder meer producenten van wind- en zonne-energie, maar ook producenten van elektrische voertuigen. Hoewel de bijdrage van deze producten aan het behalen van de doelstellingen van het klimaatakkoord van Parijs relevant zijn, spelen er sociale en milieu-uitdagingen. Deze producten zijn pas echt duurzaam als alle schakels in de waardeketen ecologisch en sociaal duurzaam zijn.

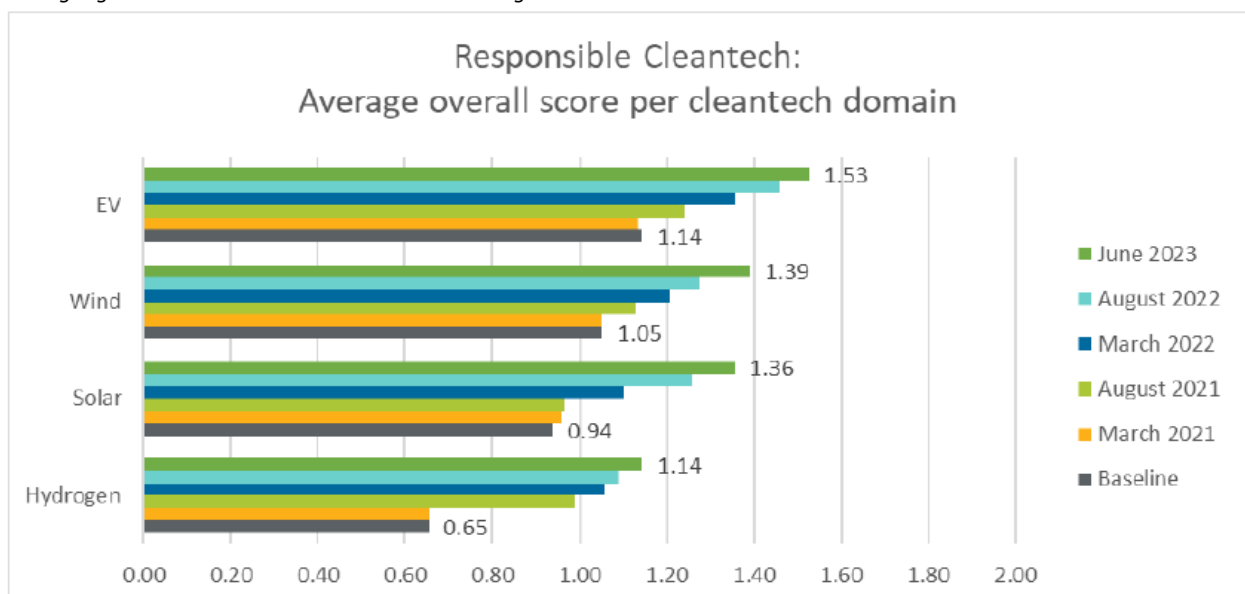
Hernieuwbare energiebronnen vereisen net als de producten die het wil vervangen, natuurlijke hulpbronnen. Ook hebben bedrijven in deze sector een verantwoordelijkheid om de mensenrechten van lokale gemeenschappen te respecteren en rekening te houden met de milieueffecten in en rond locaties waar grondstoffen worden gewonnen, productie plaatsvindt en/of hernieuwbaar energie wordt opgewerkt. Ook is de toeleveringsketen van cleantech afhankelijk van menselijke inzet. De arbeidsrechten van arbeiders in mijnen en fabrieken moeten worden gerespecteerd, waaronder gezonde en veilige werkomstandigheden, vrijheid van vereniging en collectieve onderhandelingen, en het vermijden van kinder- en dwangarbeid. Binnen het engagementthema verantwoorde schone technologieën spelen deze kwesties een rol.

Daarnaast heeft recycling van producten zoals zonnepanelen, windturbinebladen en accu's van elektrische auto's veel minder aandacht gekregen dan de voordelen van deze technologieën. Het is onze overtuiging dat het voor zowel de onderneming als voor het milieu voordelig is om circulariteit van het bedrijfsmodel na te streven, bijvoorbeeld door het terugwinnen van materialen wanneer een product het einde van de levenscyclus heeft bereikt.

Ontwikkelingen

In 2023 is met 15 bedrijven een dialoog gevoerd en zijn deze beoordeeld op onderwerpen (KPI's) die betrekking hebben op governance, operationeel management, ketenbeheer, circulariteit en stakeholderbetrokkenheid. Hiervoor wordt een scoringsschaal van 0,00 tot 2,00 gebruikt. De onderstaande grafiek toont de gemiddelde algemene score per cleantech-domein. Op alle domeinen is een voortgang te zien ten opzichte van 2022. Het domein van elektrische auto's (EV) blijft leidend.

Voortgang binnen thema verantwoorde schone energie

Bron: Sustainalytics

Bij de fabrikanten van elektrische auto's ligt de primaire focus nog steeds op het stimuleren van de vraag door productverbeteringen door te voeren (zoals een groter bereik, meer comfort en vermogen en hogere snelheid). Met het oog op het engagement thema wordt er ruimte gezien voor verdere verbetering van batterij-efficiëntie, aerodynamica en circulariteit.

In vergelijking tot de automobielsector is de windenergiesector minder vergevorderd wat betreft de inzet van due diligence en verantwoording over toeleveringsketens. Ook is er veel onduidelijkheid over de mate waarin circulariteit op een economische haalbare wijze binnen de sector ingezet kan worden.

Hoewel er een internationale duurzaamheidsstandaard voor zonne-energie bestaat, lijkt het nog steeds een uitdaging voor deze sector om dit breed te adopteren. China domineert het wereldwijde aanbod en een aantal Chinese bedrijven heeft zich hierbij aangesloten. Maar het is onduidelijk in welke mate dit geleid heeft tot een verdere verduurzaaming van deze sector. Aan de vraagkant kan nieuwe wet- en regelgeving in de VS (Uyghur Forced Labor Prevention Act) en Europa (Corporate Sustainability Due Diligence Directive) voor een positieve impuls zorgen. Maar door beperkte transparantie vanuit China blijft er een gebrek aan inzicht in de gebruikte grondstoffen en materialen.

Waterstof is energie- en waterintensief om te produceren. Beleidsmakers in de EU proberen "groene waterstof" nader te definiëren zodat producenten ook groene elektriciteit toevoegen aan het elektriciteitsnetwerk in plaats van het aanbod van "grijze" elektriciteit weg te nemen bij andere gebruikers. Innovaties als restwater recycling, droogkoelen en omgekeerde osmose kunnen ervoor zorgen dat waterintensiteit verminderd wordt. Bij de productie en gebruik van waterstof (middels resp. electrolyzers en brandstofcellen) wordt gebruik gemaakt van grondstoffen uit de platinafamilie. Mede door de hoge restwaarde hiervan wordt recycling al breed toegepast. Maar de sterk toenemende vraag zorgt ervoor dat er extra gemijnd moeten worden. De waterstofsector richt zich naast het efficiënter maken van de productie daarom ook op het stimuleren van mijnbouwbedrijven om duurzamer te opereren.

Praktijkvoorbeeld: windturbine fabrikant uit China

Een windturbine fabrikant uit China is onderdeel van het engagement programma op het thema verantwoorde schone energie. Bij de productie van windturbines wordt er veel gebruikt gemaakt van staal en schaarse aardmetalen. Bij de fabrikant heeft er een focus gelegen op het vergroenen van onder andere het staal en het inzichtelijk maken van de daarmee gepaarde uitstoot. Daarnaast lag er ook een nadruk op het verbeteren gezondheid en veiligheid van werknemers. In verhouding tot de westerse concurrenten kende de Chinese windturbine fabrikant geen substantiële 'supply chain distortions'.

In 2022 heeft de windturbine fabrikant een ISO 45001 certificering voor de veiligheid en gezondheid van werknemers gekregen. Op basis van engagement werden er een aantal disclosure gaps op dit gebied geselecteerd. Hierop heeft het bedrijf aangegeven dat er inderdaad verder gewerkt moet worden aan volwassenheid van de rapportages op dit gebied. Daarnaast heeft het bedrijf zich tijdens de engagement periode aangesloten bij een aantal initiatieven zoals het Global Alliance for Sustainable Energy en een Chinees Consortium voor toepassing van gerecyclede materialen in rotorbladen.

7. Impactbeleggen & maatschappelijke impact

Wij hebben sinds eind 2022 5% van de beleggingsportefeuille gealloceerd naar groene obligaties (green bonds). Dit doen wij omdat we -met inachtneming van acceptabele risico-rendement kenmerken- een bijdrage willen leveren aan de energietransitie via zogenaamde impactbeleggingen. Impactbeleggen betekent dat we naast een financieel rendement ook een maatschappelijk of milieurendement van de belegging verlangen. Groene obligaties zijn hoogwaardige overheids- en bedrijfsobligaties waarvan de opbrengst door de uitgevende instelling wordt benut voor het financieren van duurzame projecten. Op deze manier dragen wij bij gelijkblijvende risico's en rendementen bij aan de financiering van projecten met directe en aantoonbare klimaatdoelstellingen. Deze doelstellingen kunnen liggen op het vlak van beperking van klimaatverandering, zoals energie-efficiënte oplossingen, op het vlak van aanpassing aan klimaatverandering, zoals het uitvoeren van dijkverstevingen, maar ook op het terrein van duurzame energiebronnen.

De concrete klimaatimpact van de financiering kan worden uitgedrukt in 'vermeden CO₂-emissies' als gevolg van energietransitieprojecten. Onderstaande tabel toont de vermeden CO₂ emissies door onze beleggingen in groene obligaties op portefeuilleniveau en per miljoen geïnvesteerd vermogen.

ANNUAL GREEN HOUSE GAS EMISSIONS AVOIDED (TONS CO₂)¹

Portfolio	22,511
Per 1 Million Invested	188

Source: Goldman Sachs, as per end December 2023. For illustration purposes only. Company name, explanation and arguments are given as an example and do not represent any recommendation to buy, hold or sell the stock, or in any way invest in these companies. The security may have been removed from portfolio at any time without any pre-notice

1. Greenhouse Gas (GHG) reduction reported by following share of portfolio: 68.62%

Daarnaast wordt er geïnvesteerd in hernieuwbare energieproductie. Onderstaande tabel toont de hoeveelheid capaciteit die door ons in 2023 is gefinancierd.

RENEWABLE ENERGY CAPACITY ADDED (MW)¹

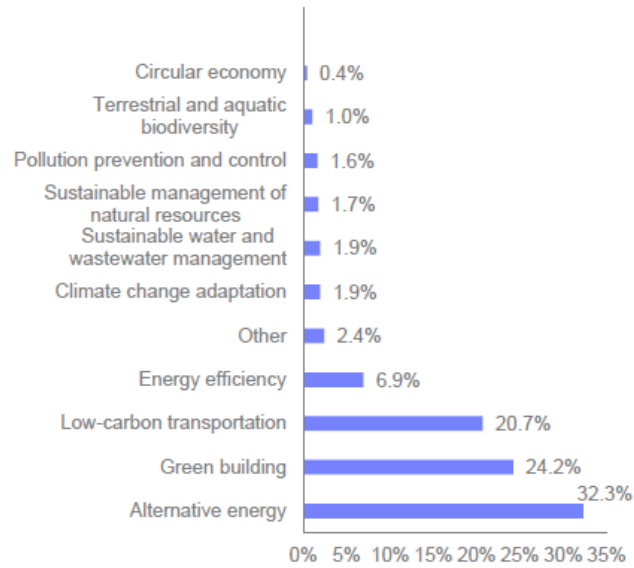
Portfolio	16
-----------	----

Source: Goldman Sachs, as per end December 2023. For illustration purposes only. Company name, explanation and arguments are given as an example and do not represent any recommendation to buy, hold or sell the stock, or in any way invest in these companies. The security may have been removed from portfolio at any time without any pre-notice

1. Renewable energy (RE) Capacity added (MW) reported by following share of portfolio: 30.84%

De opbrengst van de groene obligaties kan op verschillende manieren worden aangewend. Onderstaande tabel geeft een indruk van welke soort projecten zijn gefinancierd. Een groot deel van de uitgegeven obligaties wordt aangewend op het terrein van alternatieve energie, het verduurzamen van gebouwen en het electrificeren van transportmiddelen.

PROJECTS BY USE OF PROCEEDS

Source: Goldman Sachs, as per end December 2023

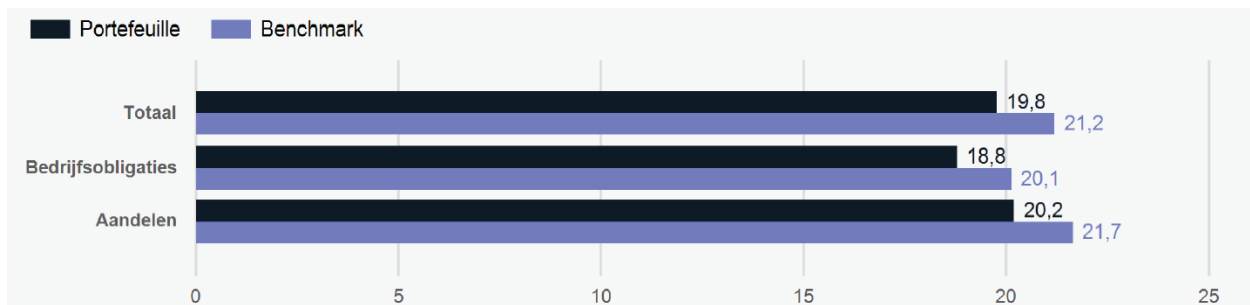
8. Duurzaamheidskenmerken in de beleggingsportefeuille

De ondernemingen in onze beleggingsportefeuille kunnen worden beoordeeld op verschillende duurzaamheidskenmerken, zoals een duurzaamheidsscore (ESG-score), de CO₂-uitstoot, de productie van afvalstromen of watergebruik. Niet alleen kunnen dergelijke kenmerken vanuit maatschappelijk perspectief relevant zijn, maar ook vanuit beleggingsoogpunt hechten we in toenemende mate belang aan dergelijke duurzaamheidskenmerken. Daarom vinden wij het belangrijk om te inventariseren en te publiceren welke duurzaamheidskenmerken onze beleggingsportefeuille heeft. Voor het vaststellen hiervan maken we gebruik van onze fiduciair adviseur (Goldman Sachs Asset Management) en gegevens van gespecialiseerde onderzoeksbureaus ISS en Sustainalytics.

ESG-risico's beleggingsportefeuille

Wij beleggen in aandelen en bedrijfsobligaties van ondernemingen. Deze ondernemingen gaan op verschillende manieren om met duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen. Gespecialiseerde onderzoeksbureau's hebben methodes ontwikkeld om te beoordelen in welke mate de verschillende ondernemingen waarin wij beleggen duurzaamheidsrisico's lopen. Een onderneming die hogere risico's loopt is niet altijd per definitie een onaantrekkelijk of risicovol bedrijf. Beleggers zoals het pensioenfonds willen gecompenseerd worden voor de genomen risico's.

Een schaal van 0-100 geeft inzicht in de duurzaamheidskarakteristieken van de beleggingsportefeuilles. Hoe lager de score, hoe lager het risico. De karakteristieken van de beleggingsportefeuille (zwart) zijn afgezet tegen die van het beleggingsuniversum, ook wel benchmark (paars). Op totaalniveau (19,8) is het duurzaamheidsrisico 1,4 punt lager dan dat van het beleggingsuniversum (21,2). Voor de aandelenportefeuille (18,8) geldt dat deze licht lager is dan de brede marktindex (20,1). Ook de bedrijfsobligaties in de beleggingsportefeuille van ons fonds zijn minder blootgesteld aan duurzaamheidsrisico's (20,2) dan die van de brede markt (21,7).

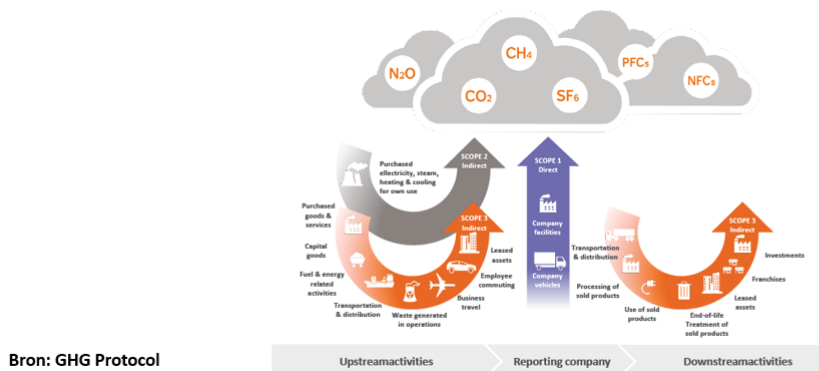

CO₂-kenmerken beleggingsportefeuille

De ondernemingen waarin wij beleggen stoten in meer of mindere mate broeikasgassen uit. Voor een groot deel wordt de hoogte van de CO₂-uitstoot van bedrijven bepaald door de sector waarin zij actief zijn. Wij hebben ook deze kenmerken van onze beleggingsportefeuille gemeten, met behulp van gegevens van gespecialiseerde onderzoeksbureaus. De manier waarop de uitstoot van een bedrijf wordt vastgesteld kan op meerdere manieren worden bepaald. In het volgende overzicht wordt uitgelegd wat de drie niveaus zijn die iets kunnen zeggen over de CO₂-uitstoot van ondernemingen.

Wat is de CO₂-voetafdruk?

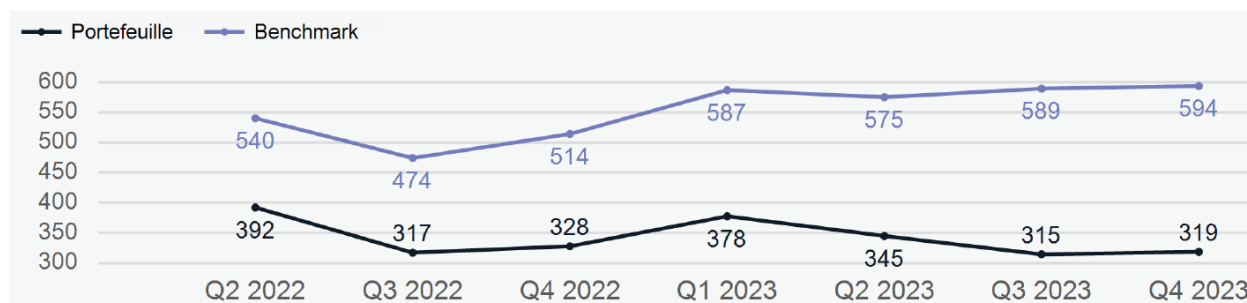
De CO₂-voetafdruk van een bedrijf is gedefinieerd als de hoeveelheid koolstofdioxide die de organisatie direct of indirect in de atmosfeer uitstoot, gemeten in ton. Dit kan vervolgens worden vertaald naar een intensiteitscijfer door de uitstoot te relateren aan de omzet van het bedrijf, uitgedrukt in ton per EUR 1 miljoen omzet. De voetafdruk kan op drie niveaus worden bepaald: Scope 1-emissies, ook wel de directe uitstoot van broeikasgassen, worden gedefinieerd als emissies van bronnen waarvan die onderneming in eigendom heeft of door de onderneming wordt beheerd; Scope 2-emissies, ook wel indirecte emissies, zijn emissies van het verbruik van ingekochte producten zoals elektriciteit, stoom of andere energiebronnen die buiten de organisatie zijn gegenereerd; Scope 3-emissies, ook bekend als overige indirecte broeikasgassen, zijn emissies die een gevolg zijn van de activiteiten van een organisatie, maar zijn niet rechtstreeks eigendom van of worden niet beheerd door de organisatie. Scope 3 emissies vormen veruit de grootste component van de meeste CO₂-uitstoot van bedrijven.

Wij hebben de CO₂-emissies van onze beleggingsportefeuille gemeten op basis scope 1, 2 en 3 uitstoot. Wij vinden het van belang om vast te stellen hoeveel emissies wij financieren, dat is de CO₂-voetafdruk. Daarnaast vinden wij het ook belangrijk om vast te stellen hoe efficiënt de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille omgaan met de uitstoot. Daarom meten en rapporteren wij twee grootheden, de voetafdruk en de intensiteit. De CO₂-voetafdruk geeft inzicht in de mate van blootstelling naar CO₂-intensieve ondernemingen in de beleggingsportefeuille. Daarmee is het een indicator voor mogelijke transitierisico's als gevolg van klimaatverandering. De CO₂-intensiteit van onze beleggingen geeft een indicatie van efficiënt gebruik van CO₂-emissies per geleverde productie-eenheid. Met andere woorden: hoe efficiënt gaan de ondernemingen om met emissies.

Omdat de voetafdruk van de beleggingsportefeuille kan variëren met financiële marktbevingen, kan het pensioenfonds hier minder goed op sturen. De CO₂-intensiteit kan door de tijd heen goed vergeleken worden en is daarmee doorgaans een relevantere vergelijkingsgrootte.

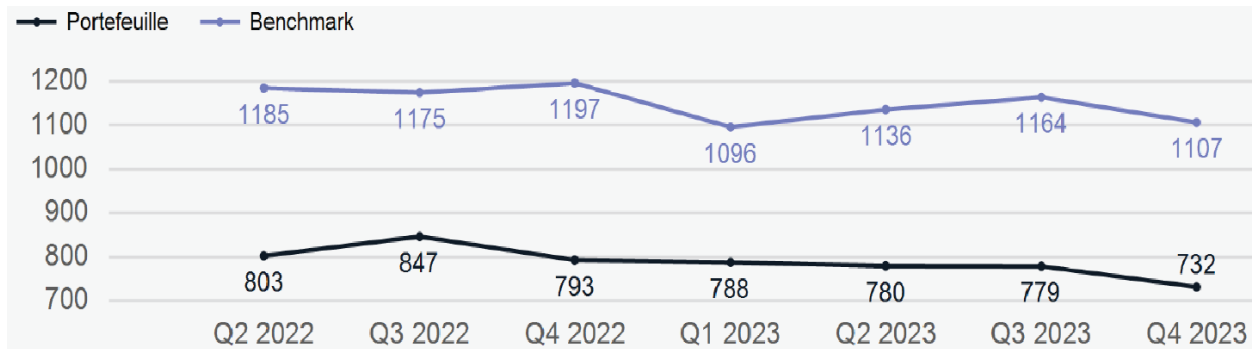
CO₂e-voetafdruk portefeuille versus benchmark (scope 1, 2 & 3)

Bron: GSAM & ISS Climate

Uit bovenstaande grafiek blijkt dat de CO₂-voetafdruk (de hoeveelheid emissies die wij financieren) bijna 50% lager is dan die van de benchmark (scope 1, 2 en 3).

CO₂-intensiteit portefeuille versus benchmark (scope 1, 2 & 3)

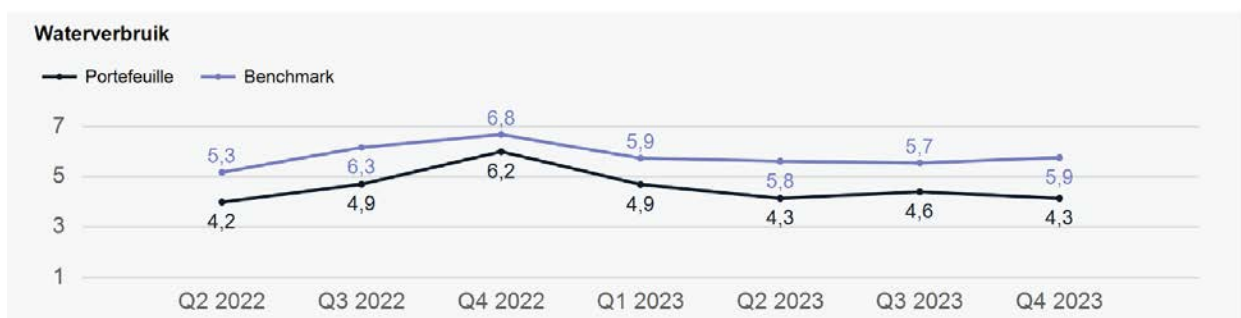
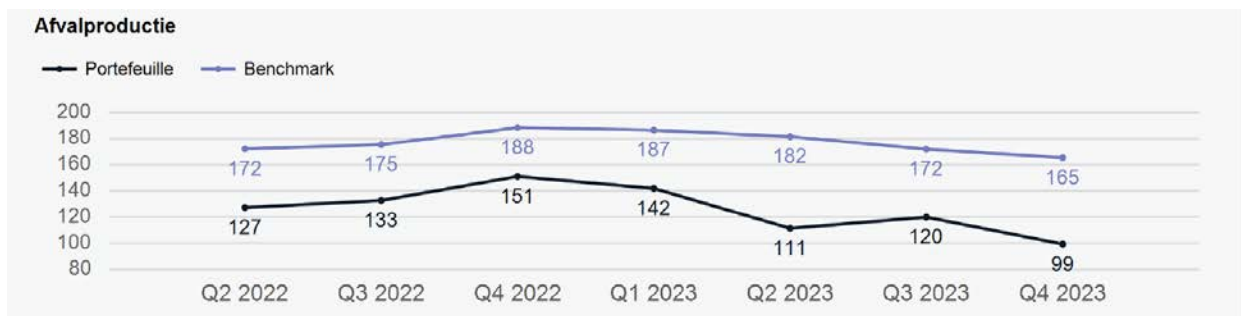

Bron: GSAM & ISS Climate

De tweede grafiek toont dat de ondernemingen in de beleggingsportefeuille circa 34% efficiënter omgaan met CO₂-uitstoot (intensiteit) dan die in de brede benchmark (scope 1, 2 en 3). Sinds 2022 hanteren wij voor de portefeuille aandelen ontwikkelde markten een intensiteitsreductiedoelstelling van initieel 30%, met vervolgens een gemiddelde decarbonisatie van jaarlijks 7%. Dit resulteert naar verwachting in een netto-nul emissie in 2050. Daarnaast hanteren wij tussentijdse reductiedoelen voor 2030.

Afval- en water-kenmerken beleggingsportefeuille

De ondernemingen waarin wij beleggen kunnen tijdens het productieproces afvalstromen genereren en water gebruiken. De ondernemingen in onze beleggingsportefeuille produceren minder afval vergeleken met de ondernemingen in de benchmark (66 ton minder) per \$1 miljoen omzet. Ook verbruiken ze minder water dan de ondernemingen in de benchmark (1.6 miljoen liter minder per \$1 miljoen omzet).

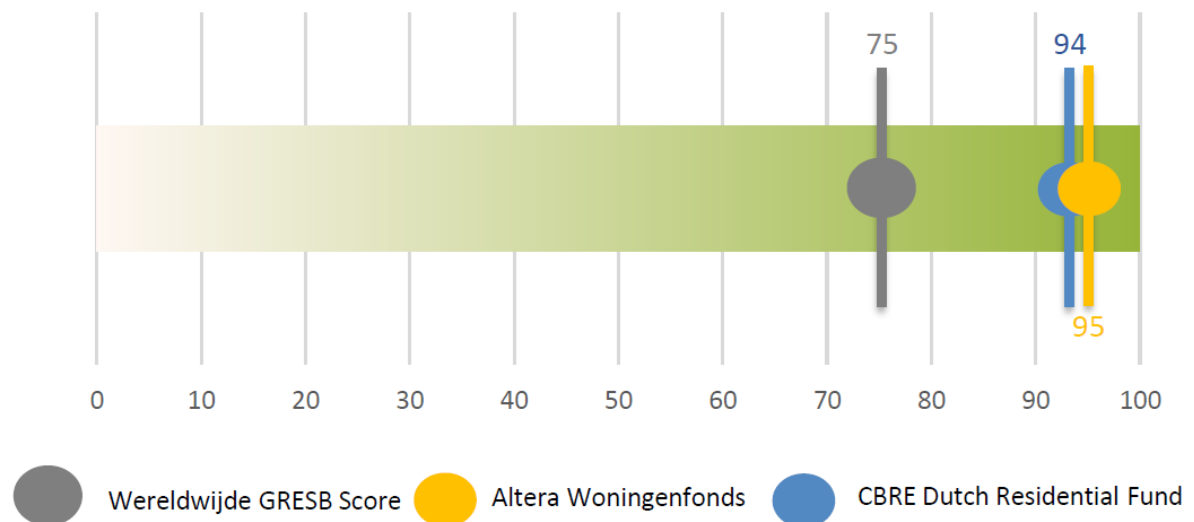
Bronnen: ISS ESG met European Environment Agency, Space.com, Eurostat en EurEau

Gemiddelde afvalproductie en waterverbruik (per \$1 miljoen omzet) van portefeuille & benchmark. Bron: GSAM & ISS Climate

GRESB score vastgoed managers

De mate van duurzaamheid van vastgoedportefeuilles kan worden afgelezen aan de zogenaamde GRESB-score. Deze komt tot stand via een wereldwijd onderzoek, waarin het duurzaamheidsbeleid en -prestaties van vastgoedmanagers wordt vergeleken. Op basis hiervan wordt de Global Real Estate Sustainability Benchmark bepaald. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar onder andere het energiegebruik van de onderliggende objecten, maar ook naar het duurzaamheidsbeleid van de vastgoed-organisatie zelf. Op die manier worden meer dan 650 vastgoedfondsen met elkaar vergeleken. De gemiddelde score van al deze managers is 75 op een schaal van 100. De twee vastgoedfondsen waarin wij beleggen scoren beiden bovengemiddeld.

GRESB Scores Vastgoedportefeuille

Bron: GRESB & GSAM

SFDR: informatieverschaffingsverordering

Sinds 2022 publiceert POB een aantal documenten, waarmee het de deelnemers informeert over de gemaakte MVB-keuzes en de gerealiseerde resultaten, conform de wettelijke vereisten. Deze eisen (uit hoofde van de Sustainable Finance Disclosure Regulation, SFDR) zijn bedoeld om consumenten van beleggingsproducten meer duidelijkheid te bieden over het duurzaamheidsgehalte van het product. In Europees verband worden pensioenfondsen ook gezien als aanbieders van beleggingsproducten, en daarmee is de wetgeving ook van toepassing op het pensioenfonds, temeer omdat het fonds stuurt op milieu- en sociale- kenmerken en zichzelf daarom als een artikel 8 fonds onder deze wetgeving heeft geclassificeerd.

Het pensioenfonds publiceert de volgende documenten:

Document	Inhoud	Referentie
Verklaring Ongunstige Effect op Duurzaamheid	Aanbieders van beleggingsproducten dienen te publiceren of en zo ja hoe zij 18 verplichte en minste 2 optionele <i>ongunstige effecten</i> meenemen in het beleggingsbeleid.	https://www.pob.eu/media/14489/verklaring-ongunstige-effecten-op-duurzaamheid-pob.pdf
Precontractuele Informatieverschaffing	Deelnemers van het fonds kunnen via dit voorgeschreven template kennisnemen van het MVB-beleid van het pensioenfonds en de minimale garanties rondom MVB die het fonds afgeeft.	precontractuele-informatie-beleggingen-pob.pdf
SFDR Website Teksten	De belangrijkste MVB-elementen in 12 voorgeschreven rubrieken gerangschikt.	duurzaamheidsinformatie-pob-artikel-24-sfdr.pdf

9. IMVB-Convenant

Het pensioenfonds is ondertekenaar van het Internationaal Verantwoord Beleggen (IMVB) convenant (*brede spoor*). Het convenant heeft ten doel om de *OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen* (de richtlijnen) en de bijbehorende *VN Principes Voor Bedrijfsleven en Mensenrechten* (de UNGPs) op verschillende niveaus in het beleggingsbeleid te verankeren en transparantie te bieden over de voortgang van de implementatie door ondertekenaars. Het convenant is in 2018 opgesteld tussen de Nederlandse overheid, Non-Gouvernementele organisaties en de Pensioensector en werd afgesloten voor de duur van 4 jaar. Eind 2022 is het convenant formeel geëindigd. Het pensioenfonds heeft gedurende de 4-jarige implementatieperiode meerdere verbeteringen doorgevoerd om tot verdere verankering van de richtlijnen en de UNGP's in beleid en processen te komen. In dit hoofdstuk doet het fonds verslag van de genomen stappen. Ook na het aflopen van het convenant blijft het fonds de doorgevoerde verbeteringen volgen.

Verankering van richtlijnen en UNGP'S in beleid

Sinds 2020 heeft het fonds de OESO-richtlijnen en de UNGP's als belangrijk uitgangspunt in het MVB-beleid verankerd en een commitment afgegeven aan borging van deze internationale standaarden in het beleggingsbeleid. Ook heeft het fonds het principe rond lange termijn waardecreatie nader uitgewerkt en conform de eisen van het convenant centraal gesteld in het MVB-beleid. Het MVB-beleid is gepubliceerd op de website en kan [hier](#) worden geraadpleegd.

Due diligence screening beleggingsportefeuille en prioritering van schendingen

Een belangrijke convenantseis is het uitvoeren van een portefeuillescreening op ondernemingen in de beleggingsportefeuille. Bij deze screening wordt onderzocht of, en zo ja in welke mate, bedrijven in de beleggingsportefeuille de OESO-richtlijnen hebben geschonden. Het fonds heeft deze due diligence screening in 2023 voor de vierde keer uitgevoerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de inhoudelijke analyses van gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics. Hierbij wordt het gedrag van ondernemingen geanalyseerd en beoordeeld, met als uitgangspunt de richtlijnen en de UNGPs. Wanneer een schending van een richtlijn wordt vastgesteld, worden de schending en negatieve impact ervan geclassificeerd op basis van ernst, schaal en onomkeerbaarheid, zie onderstaand de classificatie die wij hanteren.

Negatieve Impact	Omschrijving
Ernstig	De controverse heeft ernstige impact op milieu en maatschappij en vormt een ernstig bedrijfsrisico voor de onderneming. In deze categorie valt schadelijk gedrag, wat herhaaldelijk voorkomt, slecht management van de risico's en een gebrek aan bereidheid van de onderneming om de risico's te adresseren.
Hoog	De controverse heeft grote impact op milieu en maatschappij en vormt een substantieel bedrijfsrisico voor de onderneming. Er is sprake van structurele problemen binnen de onderneming, gebrekkige risicobeheersing en herhaling van incidenten.
Significant	De controverse heeft significante impact op milieu en maatschappij en vormt een bedrijfsrisico voor de onderneming. Er zijn aanwijzingen voor structurele problemen door de herhaling van incidenten en onvoldoende implementatie van risicobeheersing.
Beperkt	De controverse heeft gematigde impact op milieu en maatschappij en vormt een beperkt bedrijfsrisico voor de onderneming. Incidenten doen zich beperkt voor, en er is een adequate management reactie om toekomstige risico's te mitigeren.
Laag	De controverse heeft lage impact op milieu en maatschappij en vormt een minimaal bedrijfsrisico voor de onderneming.

Het fonds prioriteert de *hoog impact* schendingen die zich in de beleggingsportefeuille voordoen, dit betreft schendingen met classificatie ernstig en hoog. Deze schendingen hebben niet enkel een financiële hoge impact op de onderneming, maar ook een hoge impact op mens, maatschappij of milieu. De due diligence screening heeft inzicht geboden in de aard en omvang van de hoog impact schendingen op verschillende niveaus.

1. De hoog impact schendingen ten opzichte van de brede marktindex;
2. De hoog impact schendingen per beleggingsstrategie;
3. De hoog impact schendingen per sector;
4. De hoog impact schendingen per OESO-thema;

Het fonds heeft vastgesteld dat het gevoerde uitsluitingsbeleid, waarbij de grootste schenders van internationale normen, zoals de OESO-richtlijnen op voorhand worden uitgesloten, op totaal portefeuilleniveau heeft geleid tot een lagere blootstelling naar ondernemingen met een hoge negatieve impact dan de brede markt. Dit geldt voor zowel de aandelenportefeuille als de bedrijfsobligatieportefeuille. Ook heeft de screening inzicht geboden in de aantallen en blootstelling naar hoog impact schendingen in de verschillende beleggingsstrategieën. Ten opzichte van voorgaand jaar is het aantal schendingen licht gedaald gebleven. Daarnaast heeft het fonds vastgesteld dat de schendingen, op het niveau van sectoren met de meeste hoog impact schendingen, zich concentreren in de financiële sector en de sector basismaterialen, waaronder mijnbouw. Dit zijn soortgelijke conclusies als op voorgaande meetmomenten. Ten slotte gaf de screening het inzicht dat de meeste hoog impact schendingen lagen op het vlak van corruptie (15 schendingen), mensenrechten (14) en milieu (13).

Hiermee heeft het fonds goed inzicht in het aantal en het type OESO-richtlijn schending, alsmede in welk type portefeuille deze zich bevinden. De screening is uitgevoerd met peildatum 30 juni 2023. Op basis van deze inzichten is het fonds in staat om de omvang van de meest impactvolle schendingen op verschillende dimensies te beoordelen. Op basis van eerdere screening heeft het fonds ervoor gekozen om de genoemde sectoren financiële instellingen en basismaterialen als hoog-risicosectoren op te nemen in het ESG-beleid. Gezien de huidige inzichten is dit nog altijd relevant. Dit betekent dat wij extra aandacht hebben voor deze sectoren, wat betekent dat via het engagement en stembeleid extra oog is voor de maatschappelijke uitdagingen bij de ondernemingen in onze beleggingsportefeuille.

Verankering richtlijnen en UNGP's in nieuwe contracten met vermogensbeheerders

In 2023 is een nieuwe vermogensbeheerovereenkomst afgesloten voor de beleggingen in Euro bedrijfsobligaties. In deze overeenkomst is een verwijzing opgenomen naar de OESO-richtlijnen en de UN Guiding Principles.

Screening beleggingsportefeuille heeft geleid tot beleidsaanpassingen

Het fonds voert een engagementprogramma met ondernemingen die zich schuldig hebben gemaakt aan hoog impact schendingen van OESO-richtlijnen en VN Global Compact principes, zie ook hoofdstuk 6. Via dit engagementprogramma, dat van toepassing is op de aandelen- en de bedrijfsobligatiebeleggingen, wil het fonds bijdragen aan het herstellen van door ondernemingen veroorzaakte negatieve impact op mens en milieu en het oplossen van de schending door verhaalsmogelijkheden te bespreken met de onderneming. Tevens verlangen wij in de dialoog met de ondernemingen beleidsaanpassingen zodanig dat soortgelijke schendingen zich in de toekomst niet meer voordoen. De dialogen worden uitgevoerd door gespecialiseerde dienstverlener Sustainalytics, die mede namens POB met ondernemingen spreekt. Op deze manier wendt het fonds binnen de eigen invloedssfeer de mogelijkheden aan om bestaande negatieve impact te beperken en toekomstige te voorkomen.

Dialogo met aangestelde vermogensbeheerders om herstel en verhaal te bevorderen

In 2023 heeft het fonds geen dialoog geïnitieerd met de aangestelde vermogensbeheerders over het bevorderen van herstel en verhaal. Wel hebben de engagement activiteiten van de beoogde beheerder voor het Euro bedrijfsobligatiemandaat een rol gespeeld bij de selectie.

Prioritering thema's

Sinds 2020 staan de thema's van de OESO-richtlijnen en het Global Compact centraal in het MVB-beleid van het fonds, naast het thema solidariteit en klimaatverandering.

Waar was het fonds in belegd

Het fonds belegt in beleggingsfondsen en via discretionaire mandaten. De convenantseisen vragen transparantie ten aanzien van de beleggingen in ondernemingen, daarom is onderstaand weergegeven via welke fondsen het fonds per eind 2023 blootstelling kan hebben naar ondernemingen. Onderstaand is het fondsoverzicht gegeven.

Beleggingscategorie	Vermogensbeheerder	Naam
Aandelenfonds	Northern Trust	Emerging Markets Custom ESG Equity Index Fonds
Aandelen Mandaat	BlackRock	MSCI World Climate Change Mandaat
Bedrijfsobligaties Mandaat	Van Lanschot Kempen	Euro Corporate Bonds Mandaat
Green Bonds Mandaat	Goldman Sachs Asset Management	Euro Green Bonds (staats- en bedrijfsobligatie) Mandaat

Het fonds heeft drie discretionaire mandaten, waarbij de stukken op naam van de fonds staan. Een lijst van beleggingen via discretionaire mandaten is op onze website te vinden. Klik [hier](#) voor de link.

Bijlage 1 – Principes van het VN Global Compact

#	VN Global Compact Principe
1	Bedrijven dienen (binnen de grenzen van hun invloedssfeer) de internationaal uitgevaardigde mensenrechten te eerbiedigen
2	Bedrijven dienen zich er steeds van te vergewissen dat zij niet medeplichtig worden aan schending van de mensenrechten
3	Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen te handhaven
4	De uitbanning van iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid
5	De effectieve afschaffing van kinderarbeid
6	De bestrijding van discriminatie in arbeid en beroep
7	Bedrijven dienen voorzorg te betrachten bij hun benadering van milieu-uitdagingen
8	Initiatieven te ondernemen om een groter milieubesef te bevorderen
9	De ontwikkeling en de verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren
10	Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegengaan, inclusief afpersing en omkoping

Bijlage 2 – Uitsluitingslijst per criterium (31-12-2023)

Normschenders (Non-compliant):

63 Moons Technologies Ltd.
Academician V.P. Makeyev State Rocket OJSC
Adani Enterprises Ltd.
Adani Wilmar Ltd.
Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.
Aeroteh SA
ALROSA Finance SA
ALROSA PJSC
ALROSA-Nyurba PJSC
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
Avibras Indústria Aeroespacial SA
Baidu, Inc.
Bashneft PJSC
Bharat Dynamics Ltd.
Central Telegraph PJSC
China Aerospace Science & Technology Corp.
China Literature Ltd.
China Metallurgical Group Corp.
China Minmetals Group Co., Ltd.
China National Petroleum Corp.
China North Industries Corp.
China North Industries Group Corp. Ltd.
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.
China Petrochemical Corp.
China Petroleum & Chemical Corp.
China Spacesat Co., Ltd.
CNPC (HK) Overseas Capital Ltd.
CNPC Capital Co., Ltd.
CNPC General Capital Ltd.
CNPC Global Capital Ltd.
Compania Nationala ROMARM SA
Cox & Kings (India) Ltd.
Defense Research & Development Organization
Development Bank of The Republic of Belarus
Elsewedy Electric Co.
Enable Midstream Partners LP
Energy Transfer LP
Energy Transfer Operating LP
Eskom Holdings SOC Ltd.
ETC Sunoco Holdings LLC
ETP Legacy LP
First Union Capital II
First Union Corp.
Funcom SE
Gaz Capital SA
Gaz Finance Plc
Gazprom Neft PJSC
Gazprom PJSC
Gazprombank OJSC
GPN Capital SA
Hangzhou Hikvision Digital Technology Co., Ltd.
HUYA, Inc.
Inco Ltd.
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.
iQIYI, Inc.
Irkut Corp.
Israel Aerospace Industries Ltd.
L&T Finance Holdings Ltd.
L&T Technology Services Ltd.
Larsen & Toubro Infotech Ltd. (India)
Larsen & Toubro Ltd.
LIG Corp.
LIG Nex1 Co., Ltd.
Lingui Developments Bhd.
Lockheed Martin Corp.
LTMindtree Ltd.
Makine ve Kimya Endüstrisi AS
Mattel, Inc.
MCC Holding (Hong Kong) Corp. Ltd.
Metallurgical Corp. of China Ltd.
Midwest Connector Capital Co. LLC
Mil-spec Industries Corp
Mindtree Ltd.
Minmetals Bounteous Finance (BVI) Ltd.
MMC Finance DAC
MMC Norilsk Nickel PJSC
Mosenergo OAO
Motiva Enterprises LLC
MTN (Mauritius) Investments Ltd.
MTN Group Ltd.
MTN Nigeria Communications Plc
Mumias Sugar Co. Ltd.
National Development Complex
NIS AD
Nityanand Udyog Pvt Ltd.
Novorossiysk Commercial Sea Port PJSC
OCP SA
Oil & Natural Gas Corp. Ltd.
ONGC Videsh Ltd.
ONGC Videsh Vankorneft Pte Ltd.
Orascom Investment Holding SAE
Pemex Project Funding Master Trust
PennTex Midstream Partners LP
PetroChina Co., Ltd.
Petróleos de Venezuela SA
Petróleos Mexicanos EPE
Petróleos Mexicanos, Inc.
Petrolia Nacional Bhd.
PETRONAS Capital Ltd.
PETRONAS Energy Canada Ltd.
Petronas Global Sukuk Ltd.
Philadelphia Energy Solutions Refining & Marketing LLC
Philadelphia Energy Solutions, Inc.
Poongsan Corp.
POONGSAN HOLDINGS Corp.
Promsvyazbank PJSC
PSB Finance SA
PT Indonesia Asahan Aluminium (Paser) Raytheon Co.
Raytheon Missiles & Defense
Regency Energy Finance Corp.
Regency Energy Partners LP
Rockwell Collins, Inc.
Rocketsan Roket Sanayii ve Ticaret AS
Rosneft International Finance Ltd.
Rosneft Oil Co.
Rostec Corp.
Rostelecom PJSC
RPA Splav named after A.N. Ganchev JSC
RSHB Capital SA
RTX Corp.
Russian Agricultural Bank OJSC
Russian Railways OJSC
RZD Capital Plc
SA Global Sukuk Ltd.
SABIC Capital I BV
Sabir Capital II BV
Samling Global Ltd.
Saudi Arabian Oil Co.
Saudi Aramco Base Oil Co.
Saudi Basic Industries Corp.
SB Capital SA
Sberbank Russia PJSC
Scancom Plc
SemGroup LLC
SINA Corp.

Sinopec Capital (2013) Ltd.
Sinopec Capital Co., Ltd.
Sinopec Capital Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development Ltd.
Sinopec Kantons Holdings Ltd.
SNT DYNAMICS Co., Ltd.
SNT Holdings Co., Ltd.
Sogou, Inc.
S-Oil Corp.
STARK Corp. Public Co. Ltd.
State Space Corp. Roscosmos
Steel Authority of India Ltd.
Sumo Group Plc
Sunoco Logistics Partners Operations LP
Synthetic Moulders Ltd.
Tactical Missiles Corp. JSC
Tata Advanced Systems Ltd.
Tata Consultancy Services Ltd.
Tata Investment Corp. Ltd.
Tata Sons Pvt Ltd.
Tatneft PJSC
Tencent Holdings Ltd.
Tencent Music Entertainment Group
Territorial Generating Co. No 1 PJSC
Teva Pharmaceutical Finance Co. BV
Teva Pharmaceutical Finance Co. LLC
Teva Pharmaceutical Finance II BV
Teva Pharmaceutical Finance IV BV
Teva Pharmaceutical Finance IV LLC
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands II BV
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands III BV
Teva Pharmaceutical Finance Netherlands IV BV
Teva Pharmaceutical Industries Ltd.

The Day & Zimmermann Group, Inc.
The Second Generation Co of the Wholesale Power Market PJSC
Tokyo Electric Power Co. Holdings, Inc.
Transneft PJSC
Unitech Ltd.
United Aircraft Corp. PJSC
United Technologies Corp.
Vale Overseas Ltd.
Vale SA
VK Co., Ltd.
Vozrozhdenie Bank PJSC
VTB Bank PJSC
VTB Capital SA
VTB Eurasia DAC
Wachovia Bank NA (Charlotte, North Carolina)
Wachovia Capital Trust II
Wachovia Capital Trust III
Wachovia Corp.
Walchandnagar Industries Ltd.
Weibo Corp.
Wells Fargo & Co.
Wells Fargo Bank NA
Wells Fargo Bank, N.A. (Singapore)
Wells Fargo Bank, NA (Sioux Falls, South Dakota)
Wells Fargo Canada Corp.
Wells Fargo Capital X
Wirecard AG
Xinjiang Zhongtai Chemical Co., Ltd.
Yixin Group Ltd.

Onsukcesvolle dialoog na normschening:

63 Moons Technologies Ltd.
Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.
ALROSA Finance SA
ALROSA PJSC
Americanas SA
Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
AVIC International Finance & Investment Ltd.
AviChina Industry & Technology Co., Ltd.
B2W Digital Lux SARL
Bharat Dynamics Ltd.
BioSpecifics Technologies Corp.
CH. Karnchang Public Co. Ltd.
China Huarong Asset Management Co., Ltd.
China National Petroleum Corp.
China North Industries Corp.
China Northern Rare Earth (Group) High-Tech Co., Ltd.
China Petrochemical Corp.
China Spacesat Co., Ltd.
Chongqing Energy Investment Group Co., Ltd.
CK Power Public Co. Ltd.
CNPC Global Capital Ltd.
Coal India Ltd.
Compania Nationala ROMARM SA
Cox & Kings (India) Ltd.
Defense Research & Development Organization
Development Bank of The Republic of Belarus
Endo Finance LLC
Endo International Plc
Endo Luxembourg Finance Company I SARL
Export-Import Bank of India
Gaz Capital SA
Gaz Finance Plc
Gazprom PJSC
Gazprombank OJSC
GPN Capital SA
Huarong Finance 2017 Co. Ltd.
Huarong Finance 2019 Co. Ltd.
Huarong Finance Co. Ltd.
Huarong Finance II Co. Ltd.
Huarong Universe Investment Holding Ltd.
Inner Mongolia Baotou Steel Union Co. Ltd.
Irkut Corp.
JSM Global SARL
Larsen & Toubro Ltd.
LIG Nex1 Co., Ltd.

Lojas Americanas SA
Makine ve Kimya Endüstrisi AS
Metallurgical Corp. of China Ltd.
MMC Finance DAC
MMC Norilsk Nickel PJSC
Mumias Sugar Co. Ltd.
Nityanand Udyog Pvt Ltd.
NLC India Ltd.
NMC Health Plc
NMC Healthcare Sukuk Ltd.
Orascom Investment Holding SAE
Petróleos de Venezuela SA
Poongsan Corp.
POONGSAN HOLDINGS Corp.
Rosneft International Finance Ltd.
Rosneft Oil Co.
Rostec Corp.
Rostelecom PJSC
Russian Railways OJSC
RZD Capital Plc
SA Global Sukuk Ltd.
Saudi Arabian Oil Co.
SB Capital SA
Sberbank Russia PJSC
Serba Dinamik Holdings Bhd.
Sinopec Group Overseas Development (2012) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2013) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2014) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2015) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2016) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2017) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development (2018) Ltd.
Sinopec Group Overseas Development Ltd.
SNT DYNAMICS Co., Ltd.
SNT Holdings Co., Ltd.
Société Financière des Caoutchoucs SA
STARK Corp. Public Co. Ltd.
Steel Authority of India Ltd.
Tatneft PJSC
The Aviation Industry Corporation of China, Ltd.
The Day & Zimmermann Group, Inc.
The Okomu Oil Palm Co. Plc
Tonga-Hulett Ltd.
Transneft PJSC
Uchumi Supermarkets Ltd.
Unitech Ltd.
United Aircraft Corp. PJSC
VTB Bank PJSC
VTB Capital SA
VTB Eurasia DAC
Walchandnagar Industries Ltd.
Wirecard AG

Controversiële Wapens.

A.P. LMEC Systems
 Abdul Qader Khan Research Laboratories (AQKRL)
 Abhinav Yantrik Udyog Pvt Ltd.
 Academician V.P. Makeyev State Rocket OJSC
 Advanced Weapons & Equipment India Ltd.
 Aerojet Ordnance Tennessee, Inc.
 Aerojet Ordnance Tennessee, Inc.
 Aerojet Rocketdyne Holdings Inc.
 Aerojet Rocketdyne Holdings, Inc.
 Aerojet Rocketdyne, Inc.
 Aerojet Rocketdyne, Inc.
 Aerospace Long-March International Trade (ALIT)
 Aerospace Long-March International Trade Co., Ltd.
 Aeroteh S.A.
 Air Weapons Complex
 Alcast Pressure Dies Private Limited
 Alliant Techsystems Operations LLC
 American Ordnance LLC
 American Ordnance LLC
 Ammunition & Metallurgy Industries Group
 Anhui Dongfeng Electromechanical Technology Co. Ltd.
 Anhui GreatWall Military Industry Co. Ltd.
 Anhui GreatWall Military Industry Co., Ltd.
 Anhui Military Industry Group Holding Co. Ltd.
 Arab Organization for Industrialization
 Arab Organization for Industrialization
 Arcon Partners Ltd.
 Armaco JSC
 Armament Research & Development Establishment
 Armtec Defense Products Co.
 Aryt Industries Ltd.
 Aryt Industries, Ltd.
 Ashoka Manufacturing Ltd
 Ashoka Moulders Pvt Ltd
 Avibrás Indústria Aeroespacial S/A
 Avibras Industria Aeroespacial SA
 BAE Systems Holdings, Inc.
 BAE Systems Plc
 Battelle Energy Alliance LLC
 Battelle Memorial Institute
 Bharat Dynamics Limited
 Bharat Dynamics Ltd.
 Bohai Shipbuilding Heavy Industry Co., Ltd.
 CACS (China Aerospace Science and Technology Corp.)
 CAMS (India) Pvt. Ltd.
 Castiplast Pvt Ltd
 Chengdu Aircraft Industrial Group Co. Ltd.
 China Academy of Launch Vehicle Technology
 China Academy of Launch Vehicle Technology
 China Aerospace Science & Industry Group Corp.
 China Aerospace Science & Technology Group Co., Ltd.
 China Isotope & Radiation Corp.
 China National Nuclear Co. Ltd (CNNC)
 China National Nuclear Power Co., Ltd.
 China National Precision Machinery Import & Export Corp.
 China New Era Technology Co., Ltd.
 China North Industries Corp.
 China North Industries Corporation
 China North Industries Group Corp. Ltd.
 China North Industries Investment Ltd.
 China Poly Group Co., Ltd.
 China Poly Group Corporation 3
 China Shipbuilding Industry Company Limited
 China Shipbuilding Industry Corporation (CSIC)
 China Spacesat Co. Ltd
 Cia Nacionala Romarm SA
 CNC Components Pvt Ltd
 CNNC International, Ltd.
 Concern PVO Almaz-Antey OJSC
 Corporation Moscow Institute for Heat Technology JSC
 Dassault Aviation S.A. 3
 Defence Industries Organization
 Defence Research and Development Organization (DRDO)
 Defense Industries Organization
 Defense K Corp.
 Dhruv Containers Pvt Ltd
 Dinex Machines Pvt Ltd
 Dunarit Ad
 DUPLICATE - Open Joint Stock Company SPLAV State and
 Research Production Association
 DZAMP doo
 Economic Explosives Ltd.
 Elbit Systems Ltd.
 Engem Technologies Pvt Ltd.
 Esterline Technologies Corp.
 Explosivos Alaveses SA
 Federal State Unitary Enterprise State Research and Production
 Enterprise Bazalt
 FSPC Titan-Barrikady JSC (Federal Research and production Center
 Titan Barrikady JSC)
 GBS Industries
 General Dynamics Corp.
 General Dynamics Corporation
 General Dynamics Land Systems, Inc.
 General Dynamics Ordnance & Tactical Systems, Inc.
 General Dynamics Ordnance and Tactical Systems - Munition
 Services
 GIAT Industries SASU
 Global Industrial & Defence Solutions
 Global Ordnance LLC
 HDT Vedelmi Ipari Kft.
 Heliopolis Chemical Industries
 Hirtenberger Defence Systems GmbH & Co Kg
 Holding Korporacija Krusik AD Valjevo
 Hyderabad Precisions Manufacturing Co. Pvt Ltd.
 ICL Group Ltd.
 ICL-IP America, Inc.
 IFB Automotive Pvt Ltd.
 IMT Corp (Canada)
 IMT Defence
 Inavit Systems India Private Limited
 India Defence Research & Development Organisation
 Island Group Enterprises
 Island Ordnance Systems LLC
 Island Pyrochemical Industries Corp.
 Israel Aerospace Industries Ltd ("IAI")
 ITC doo (also known as ITC Zenica doo)
 J K Engineering Works Ltd
 JBJ Technologies Ltd.
 JMV LPS Ltd.
 JRJ Solutions sro
 Kaha Company for Chemical Industries
 Kingmans Resources
 K-Max Technologies Pvt Ltd.
 KMW + NEXTER Defense Systems NV
 KMW + NEXTER Defense Systems NV
 Korea Defense Industry Corp.
 Korea Defense Industry Corp.
 Koryo Pyrotechnics Co. Ltd.
 Krishna Enterprises (Okhla)
 L&T Finance Holdings, Ltd.
 L&T Technology Services, Ltd.
 Larsen & Toubro Infotech, Ltd.
 Larsen & Toubro, Ltd.
 Leonardo S.p.a.
 LiG Corp.
 LiG Corp.
 LiG Nex1 Co., Ltd.
 LiG Nex1 Co., Ltd.
 Lockheed Martin Corporation
 Lockheed Martin Corporation

Lords Vanijya Pvt Ltd
 Lucky Engineering Company
 Makina Ve Kimya Endustrisi Kurumu (MKEK)
 Makine ve Kimya Endustrisi AS
 Manufacturing Engineering Scientific Industrial Concern OJSC
 Manufacturing Engineering Scientific Industrial Concern OJSC
 Matharu Engineers
 MaxamCorp Holding
 Mecar SA
 Mech Components Pvt Ltd
 Mechanical Engineering Research Institute named after V.V.
 Bahirev JSC
 MIC NPO Mashinostroyenia JSC
 Micro India Engineering
 Milan Steel & Metal Enterprises
 Military Industry Corp.
 Mil-spec Industries Corp
 Mil-Spec Industries Corp
 Miltech Industries Pvt Ltd.
 MindTree Limited
 Moscow Institute For Heat Technology OOO
 Motovilicha Plants PJSC
 Munitions India Ltd.
 Munitions India Ltd.
 Myanmar Defence Products Industries / Ka Pa Sa
 Narendra and Company Pvt Ltd
 National Chung-Shan Institute of Science and Technology
 National Development Complex
 National Engineering and Scientific Commission (NESCOM)
 Naveen Tools Manufacturing Co Pvt Ltd
 New Technologies Global Systems SL
 Nexter Group (Nexter Systems SA)
 Nexter Munitions SA
 Nexter Systems SA
 Nitrochemie Aschau GmbH
 Nityanand Udyog Pvt Ltd
 Nityanand Udyog Pvt Ltd.
 Northrop Grumman Corp
 Northrop Grumman Corporation
 Northrop Grumman Systems Corp.
 Northrop Grumman Systems Corp.
 NPO High Precision Systems JSC
 OAO Scientific Production Corporation Irkut (Irkut)
 Open Joint Stock Company NPO "Mashinostroiitel"
 Ordtech Military Industries
 Ordtech Military Industries (OMI)
 Pakistan Ordnance Factories
 Pakistan Ordnance Factories (POF)
 Parasramka Engineering Pvt Ltd.
 Patange Industries Pvt Ltd
 Pemraj Industries
 Poly International Holdings Co., Ltd.
 Poly Technologies, Inc.
 Poongsan Corp.
 Poongsan Corporation
 Poongsan FNS Co., Ltd.
 POONGSAN HOLDINGS Corp.
 Poongsan Holdings Corporation
 Pragati Industries Pvt Ltd
 Premier Explosives Ltd.
 Pretis d.d. (Unis Pretis NIS Vogosca)
 Priya Preci-Comp Pvt Ltd
 Production Association Northern Machine-Building Enterprise
 Raduga State Machine-Building Design Bureau JSC
 Renuka Auto Crank
 Research & Production Corp. Konstruktorskoye Byuro Mashy
 Reshef Technologies
 Reshef Technologies Ltd.
 Rheinmetall
 Rheinmetall AG
 Rheinmetall Waffe Munition GmbH

Roketsan A.S.
 Rosatom State Atomic Energy Corp.
 Rosoboronexport JSC
 Rosoboronexport JSC
 Rostec Corp.
 Rostec Corporation
 RPA Splav named after A.N. Ganichev JSC
 RUAG MRO Holding AG
 Sakr Factory for Developed Industries
 Sakr Factory for Developed Industries
 Samyang Chemical Co. Ltd.
 Sandeep Metalcraft Private Limited
 Sandhar Technologies Ltd.
 Sandhar Technologies Ltd.
 Scientific Production Association Bazalt JSC
 Scientific Production Association Bazalt JSC
 Scientific-Research Engineering Institute JSC
 Shanti Arms-Tech Pvt Ltd
 Sharayu Engineering Pvt Ltd.
 Shivswati Enterprises Pvt Ltd.
 Shyam Udyog
 Sichuan Aerospace Industrial Group Co., Ltd.
 Sichuan Aerospace Industrial Group Co., Ltd.
 Smart Munitions Expert Solutions, Inc.
 SNT DYNAMICS Co., Ltd.
 SNT DYNAMICS Co., Ltd. (previously: S&T Dynamics Co., Ltd.)
 SNT Holdings Co., Ltd.
 SNT Holdings Co., Ltd. (previously S&T Holdings Co., Ltd.)
 Solar Industries India Limited
 Solid Partners Sdn Bhd
 Splav SRPA (Splav Engineering Corp. PJSC)
 Sri Ganesh Microsystems Pvt Ltd.
 Stari Granicar doo (also known as Geofoto Doo)
 State Space Corp. Roscosmos
 State Space Corporation Roscosmos
 State-Owned Foreign Trade Unitary Enterprise Belpetsvneshtech
 Supeku ITG SL
 Synthetic Moulders L.t.d
 Synthetic Moulders Ltd.
 TA Mfg Ltd.
 Tactical Missiles Corporation JSC
 Tarang Kinetics Pvt Ltd.
 Tasko Corp.
 TATA Advanced Systems Ltd.
 Tata Consultancy Services Ltd.
 Tata Investment Corp. Ltd.
 Tata Sons Private Limited
 TBB Aviation, Inc.
 Teff Plast India Pvt Ltd.
 Textron Inc.
 Thales
 The Armored Group
 The Day & Zimmermann Group Inc.
 The Day & Zimmermann Group, Inc.
 Tirupati Components Pvt Ltd.
 Transdigm Group Incorporated
 TransDigm Group Incorporated
 TransDigm, Inc.
 Turkish Armed Forces Foundation
 Union de Industria Militares
 UNIS-Group doo
 United Aircraft Corporation
 United Shipbuilding Corporation
 Valir d.o.o.
 Votkinsky Zavod JSC
 Votkinsky Zavod JSC
 Wah Industries Ltd.
 Walchandnagar Industries Limited
 Wegmann GmbH & Co. KG
 Wegmann GmbH & Co. KG
 Wegmann Unternehmens-Holding GmbH & Co. KG

Wojskowy Instytut Techniczny Uzbrojenia
Wood Preservers Pvt Ltd.
Yantra India Ltd.
Yantra India Ltd.
Yugoimport SDPR J.P.
Yuzhnoye Design Office
ZELENÝ SPORT sro

Tabak:

22nd Century Group, Inc.
 Al-Eqbal Co. for Investment Plc
 Altria Group, Inc.
 B.A.T. Capital Corp.
 B.A.T. International Finance Plc
 B.A.T. Netherlands Finance BV
 BADECO ADRIA dd
 BAT Brasil
 British American Tobacco Bangladesh Co.
 British American Tobacco Holdings (The Netherlands) BV
 British American Tobacco Kenya Plc
 British American Tobacco Malaysia Bhd.
 British American Tobacco plc
 British American Tobacco Uganda Ltd.
 British American Tobacco Zambia Plc
 British American Tobacco Zimbabwe Ltd.
 Bulgartabac Holding AD
 BYD Co., Ltd.
 BYD Electronic (International) Co., Ltd.
 Ceylon Tobacco Co. Plc
 China Boton Group Co., Ltd.
 China National Tobacco Corp.
 Coka Duvanska Industrija AD
 Duvanska Industrija AD Bujanovac
 Eastern Co. (Egypt)
 EM-Tech. Co., Ltd.
 G-SHANK Enterprise Co., Ltd.
 Godfrey Phillips India Ltd.
 Golden Tobacco Ltd.
 Hoang Long Group
 Imperial Brands Finance Netherlands BV
 Imperial Brands Finance Plc
 Imperial Brands Plc
 ITC Ltd.
 Japan Tobacco, Inc.
 Jerusalem Cigarette Co. Ltd.
 JT International Financial Services BV
 Karelia Tobacco Co., Inc.
 Khyber Tobacco Co. Ltd.
 KT&G Corp.
 Lorillard LLC
 LT Group, Inc.
 Ngan Son JSC
 Nikotiana BT Holding AD
 NTC Industries Ltd.
 Old Holdco, Inc.
 Pakistan Tobacco Co. Ltd.
 Philip Morris (Pakistan) Ltd.
 Philip Morris CR as
 Philip Morris International, Inc.
 Philip Morris Operations AD
 PT Bentoel International Investama Tbk
 PT Gudang Garam Tbk
 PT Hanjaya Mandala Sampoerna Tbk
 PT Indonesian Tobacco Tbk
 PT Wisnilak Inti Makmur Tbk
 Pyxus International, Inc.
 Reinet Investments SCA
 Reynolds American, Inc.
 Scandinavian Tobacco Group A/S
 Shanghai Industrial Holdings Ltd.
 Shenzhen Yinghe Technology Co., Ltd.
 Sila Holding AD
 Sinnar Bidi Udyog Ltd.
 SITAB
 Slantse Stara Zagora Tabac AD
 Standard Diversified, Inc.
 STG Global Finance BV
 Sunwoda Electronic Co., Ltd.
 Swedish Match AB
 Tanzania Cigarette Co. Ltd.
 Tian Chang Group Holdings Ltd.
 Turning Point Brands, Inc.
 Tutunski Kombinat AD Prilep
 Union Investment Corp.
 Union Tobacco & Cigarette Industries Co.
 Universal Corp.
 Vapor Group, Inc.
 Vector Group Ltd.
 VPR Brands LP
 VST Industries Ltd.
 West Indian Tobacco Co. Ltd.

Thermische Kolen Mijnenbouw:

Arch Resources, Inc.
Agritrade Resources Limited
Bisichi Plc
Alliance Resource Partners LP
Anhui Hengyuan Coal Industry & Electricity Power Co Ltd
Banpu Public Company Limited
Beijing Haohua Energy Resource Co., Ltd.
China Coal Energy Company Limited
China Coal Xinji Energy Co., Ltd.
China Qinfa Group Ltd.
China Shenhua Energy Co Ltd
Coal Energy SA
Cloud Peak Energy Inc.
Coal India Limited
CONSOL Energy Inc.
DMCI Holdings, Inc.
Exxaro Resources Ltd
Foresight Energy LP
Geo Energy Resources Ltd
Golden Energy & Resources Ltd.
Guizhou Panjiang Refined Coal Co., Ltd.
Gujarat Mineral Development Corporation Limited
Hallador Energy Company
Henan Shenhua Coal & Power Co., Ltd.
Ichor Coal NV
Inner Mongolia Dian Tou Energy Corp (formerly: Huolinhe)
Opencut Coal Industry Corporation Limited of Inner Mongolia)
Inner Mongolia Pingzhuang Energy Resources Co., Ltd.
Inner Mongolia Yitai Coal Co., Ltd.
Intra Energy Corp. Ltd.
Jinneng Holding Shanxi Coal Industry Co Ltd (formerly Datong Coal Industry Co Ltd)
Jizhong Energy Resources Co., Ltd
Kinetic Development Group Ltd.
Kuzbasskaya Toplivnaya Kompaniya PJSC
Lubelski Wegiel Bogdanka SA
Mercator Ltd
NACCO Industries Inc
Nan Nan Resources Enterprise Ltd.
New Hope Corp. Ltd.
Park Elektrik Üretim Madencilik Sanayi ve Ticaret AS
Peabody Energy Corporation
Pingdingshan Tianan Coal Mining Co., Ltd.
PT ABM Investama Tbk
PT Adaro Energy Tbk
PT Atlas Resources Tbk
PT Baramulti Suksessarana Tbk
PT Bayan Resources Tbk
PT Bukit Asam (Persero) Tbk
PT Bumi Resources Tbk
PT Dian Swastatika Sentosa Tbk
PT Eksploitasi Energi Indonesia Tbk
PT Golden Eagle Energy Tbk
PT Harum Energy Tbk
PT Mitrabara Adiperdana Tbk
PT Indika Energy Tbk
PT Indo Tambangraya Megah Tbk
PT Resource Alam Indonesia Tbk
PT RMK Energy Tbk
PT TBS Energi Utama Tbk
PT Trada Alam Minera Tbk
Salungano Group Ltd.
Semirara Mining and Power Corp
Shaanxi Coal Industry Company Limited
Shanghai Datun Energy Resources Co., Ltd.
Shan Xi Hua Yang Group New Energy Co Ltd (formerly Yangquan Coal Industry (Group) Co., Ltd.)
Shanxi Lanhua Sci-Tech Venture Co Ltd
Shanxi Lu'an Environmental Energy Development Co Ltd
Sundiro Holding Co., Ltd.
The Lanna Resources External Co., Ltd.
Thungela Resources Ltd.
Vinacomin Coc Sau Coal JSC
Vinacomin Deo Nai Coal JSC
Vinacomin Mong Duong Coal JSC
Vinacomin Nui Beo Coal JSC
Vinacomin-Ha Tu Coal JSC
Washington H. Soul Pattinson and Company Limited
Westmoreland Coal Company
Whitehaven Coal Ltd
Yancoal Australia Ltd.
Yankuang Energy Group Co (formerly Yanzhou Coal Mining Co Ltd)
Zhengzhou Coal Industry & Electric Power Co., Ltd.
Alliance Holdings GP LP
China Shenhua Overseas Capital Co. Ltd.
Cloud Peak Energy Resources LLC
Datong Coal Mine Group Ltd.
Energy Earth External Co., Ltd.
Eterna Capital Pte Ltd.
Ikwezi Mining Ltd.
Indika Energy Capital III Pte. Ltd.
Indika Energy Capital IV Pte Ltd.
Indo Energy Finance II BV
Kangaroo Resources Pty Ltd.
Navajo Transitional Energy Co. LLC
Peabody Securities Finance Corp.
PT Adaro Indonesia
Universal Coal Plc
Siberian Coal Energy Co. JSC
SUEK Securities DAC
Vinacomin Cao Son Coal JSC
Westmoreland Mining Holdings LLC
Yancoal International Resources Development Co., Ltd.

Contact informatie

Dit document is opgesteld door Goldman Sachs Asset Management voor Pensioenfonds Openbare Bibliotheken. Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

Communicatie Pensioenfonds Openbare Bibliotheken
Emailadres: communicatie@POB.EU